

2-31 ΑΦΙΕΡΩΜΑ

● **Ιστορία των ελληνικών χαρτονομισμάτων.** Μια πολυκύμαντη πορεία από τον πρώτο «Φοίνικα» στη σημερινή διεθνή μας ένταξη.

● **Πρώτες τράπεζες και χαρτονομίσματα.** Με δυσπιστία αντιμετωπίστηκε το νέο νόμισμα επί Καποδίστρια, ενώ σήμερα κυριαρχεί.

● **Το εκδοτικό προνόμιο της Ιονικής.** Το Ελληνικό Δημόσιο παρεχώρησε το δικαίωμα κοπής χαρτονομισμάτων σε σειρά τραπεζών.

● **Τοπικά Ενοριακά Χαρτονομίσματα.** Ιδιότυπα «νομίσματα» που εξέδωσαν πολλές κοινότητες στην Τουρκοκρατία υπό την κάλυψη της Εκκλησίας.

● **Χαρτονομίσματα της Κατοχής.** Η κατάρρευση της οικονομίας το 1941 αποτυπώθηκε σ' αυτά κατά τρόπο τραγικό.

● **Η δραχμή μετά τον πόλεμο.** Η σύνδεσή της, το 1944, σε ισοτιμία με τη χάρτινη λίρα Αγγλίας δημιούργησε εγγύηση σταθερότητας.

● **Τέχνη και σχεδιασμός.** Η ζωγραφική και η χαρακτηριστική συναντώνται δημιουργικά στην κυκλοφορία ενός χαρτονομίσματος.

● **Εκτύπωση, πλαστογραφία και διασφάλιση.** Η εκτύπωση των χαρτονομισμάτων πρέπει να καλύπτει την ασφάλεια, αλλά και την αισθητική.

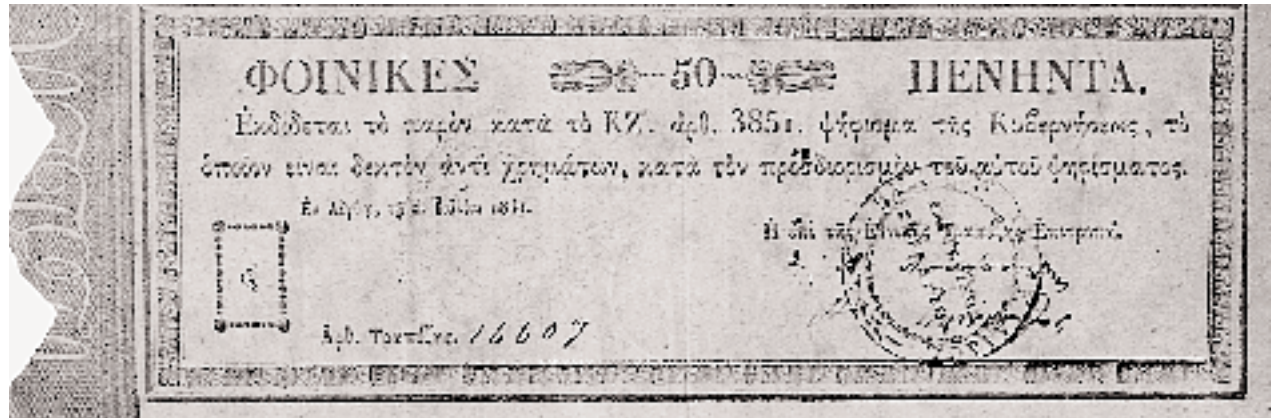
● **Οι περιπέτειες ενός χαρτονομίσματος.** Τα επισημασμένα από την Τράπεζα της Ελλάδος χιλιάρικά του 1941 και η ασύδοτη δράση των παραχαρακτών.

● **Το Μουσείο Χαρτονομισμάτων.** Ιδρύθηκε στην Κέρκυρα από την Ιονική Τράπεζα και φιλοξενεί πλουσιότερη συλλογή τραπεζογραμμάτων.

Σύνθεση εξώφυλλου: Το Μουσείο Χαρτονομισμάτων της Ιονικής Τράπεζας στην Κέρκυρα, έργο του ζωγράφου Παναγιώτη Γράββαλου, και διάφορα ελληνικά χαρτονομίσματα.

Υπεύθυνος «Επτά Ημερών»:
ΒΗΣ. ΣΤΑΥΡΑΚΑΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Το πρώτο ελληνικό χαρτονόμισμα των 50 φοινίκων εξεδόθη στην Αίγινα την 1.7.1831 από την Εθνική Χρηματιστική Τράπεζα, η οποία ιδρύθηκε το 1828 και λειτούργησε έως το 1834.

Ιστορία των ελληνικών χαρτονομισμάτων

Μια πολυκύμαντη πορεία από τον πρώτο «Φοίνικα» στη σημερινή διεθνή μας ένταξη

Του **Δ/ρος Δημήτρη Α. Νικολετόπουλου**

Προέδρον Ελληνικής Εταιρείας
Οικον. Ιστορίας

ΕΙΝΑΙ πολύ δύσκολη η συμπύκνωση της ιστορίας των ελληνικών χαρτονομισμάτων –και της ιστορίας του ελληνικού νομίσματος γενικότερα– μέσα σε λίγες σελίδες. Μέσα από αυτά προβάλλει η πολυκύμαντη οικονομική αλλά και κοινωνικοπολιτική ιστορία της χώρας μας, μιας μικρής και φτωχής χώρας που η Ανεξαρτησία την βρήκε με δημόσιο εξωτερικό

Επιμέλεια αφιερώματος:

Κ.ΣΤΗΣ ΒΑΤΙΚΙ-ΤΗΣ

χρέος 2.800.000 αγγλικών λιρών –το Δάνειο της ανεξαρτησίας (1825)– όπως αποκλήθηκε, από το οποίο εισέπραξε καθαρά μόνον τα μισά!

Για να ενισχυθεί ο εθνικός αγώνας η επαναστατική κυβέρνηση διά του «Εκτελεστικού» εξέδωσε οιονεί χαρτονομίσματα το 1822 (κατά αντιγραφή των γαλλικών «ασσινιάτων» σε αξίες 100, 250, 500, 750 και 1.000 γροσίων που είχαν όμως μικρή ανταπόκριση.

Ο πρώτος κυβερνήτης της Ελλάδος Ιωάννης Καποδίστριας, αφού «έκοψε» στην Αίγινα την πρώτη ελληνική νομισματική μονάδα τον «Φοίνικα», σύμφωνα με τις προσδοκίες του Έθνους και τις επιταγές των επαναστατικών εθνοσυλλεούσεων, ίδρυσε την Εθνική Χρηματιστική Τράπεζα απευθυνόμενος στον πατριωτισμό

Ο Ιωάννης Καποδίστριας, πρώτος κυβερνήτης της νεώτερης Ελλάδος, που απεφάσισε την κοπή των πρώτων ελληνικών χαρτονομισμάτων.

Χαρτονόμισμα των 100 δραχμών, της Ιονικής Τραπεζής που εκδόθηκε στην Κέρκυρα στις 11 Μαρτίου 1918.

των Ελλήνων για ενίσχυση του κενοῦ δημόσιου ταμείου. Παράλληλα φρόντισε να εκδώσει «χαρτονομίσματα» για περιορισμένη χρήση. Η αρχική πρόταση προέβλεπε συνολική αξία 3.000.000 Φοινίκων αλλά η εθνική συνέλευση του Ναυπλίου περιορίσε την αξία αρχικά σε 1.000.000 και τελικά σε 500.000 Φοινίκες.

Το κοινό δυσπιστεί

Το κοινό τα αντιμετώπισε με δυσπιστία και κυκλοφόρησαν περιορισμένα ακόμα και μετά την άφιξη του Οθωνα. Η Εθνική Χρηματιστική Τράπεζα διέκοψε το 1834 γιατί συνδέθηκε άμεσα με το δημόσιο ταμείο.

Μετά μακρές διαπραγματεύσεις ιδρύθηκε το 1841 η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος η οποία, μετά εννέα μήνες, κυκλοφόρησε τα πρώτα τραπεζογραμμάτια, τυπωμένα στη Γαλλία λιθογραφικά και επί της μίας όψεως. Στη συνέχεια παράγγειλε μέσω Εϋνάρδου, νέα τραπεζογραμμάτια που κυκλοφόρησαν το 1847, τυπωμένα επί των δύο όψεων, σε χαλύβδινες πλάκες. Ο Εϋνάρδος, όπως και ο Γεώργιος Σταύρου –που τοποθετήθηκε πρώτος διευθυντής της τραπεζής– ήταν εκ των ιδρυτών και πρώτων μετόχων της Εθνικής.

Το 1848 λόγω, κυρίως, πτώσεως των εξαγωγών σταφίδας, που ήταν συνέπεια ευρωπαϊκής κρίσεως, επιβλήθηκε η αναγκαστική κυκλοφορία, δηλαδή ανεστάλη με κρατική έγκριση η εξαργύρωση των τραπεζογραμμάτων με πολύτιμο μέταλλο. Μέσα στον ίδιο όμως χρόνο ήρθε η αναγκαστική κυκλοφορία.

Οι αξίες που κυκλοφορούσαν ήταν 500, 100, 50 και 25 δραχμών. Αυτές συμπληρώθηκαν με αξία των δρχ. 10 που τυπώθηκαν επίσης στη Γαλλία και κυκλοφόρησαν το 1848 με επι-

Συνέχεια στην 4η σελίδα

Χαρτονομίσματα των δέκα και εκατό δραχμών της Εθνικής Τραπεζής της Ελλάδος. Η εκτύπωσή τους έγινε στη Νέα Υόρκη.

Εξαιρετη φωτογραφία της Αθήνας το 1859. Η αλματώδης οικονομική ανάπτυξη της πρωτεύουσας αρχίζει.

Συνέχεια από την 3η σελίδα

στασία του Γάλλου οικονομολόγου Λεμέτρ, μετέπειτα βασιλικού επιτρόπου της Εθνικής Τραπέζης.

Το 1864, με την ενσωμάτωση των Ιονίων νήσων, η Ιονική Τράπεζα (1839) προστέθηκε στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα και διατήρησε το εκδοτικό της προνόμιο (μέχρι το 1920) που είχε για τα νησιά του Ιονίου. Οι δύο, πλέον, εκδοτικές τράπεζες θα αναμειχθούν στη χρηματοδότηση του Δημοσίου με τρόπο θετικό.

Εφαρμογή συμφωνίας

Το 1867 η Ελλάδα αποδέχτηκε αρχικά και προσχώρησε το 1868 στη Λατινική Νομισματική Ένωση, μια συμφωνία για κοινό νόμισμα (νομίσματα ίδιου βάρους και καθαρότητας σε χρυσό και άργυρο –διμεταλλισμός–) μεταξύ Γαλλίας, Ιταλίας, Βελγίου και Ελβετίας (δεν θυμίζει Μάαστριχτ και κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα;) αλλά ανέστειλε την εφαρμογή της συμφωνίας λόγω εκτάκτων αναγκών που προέκυψαν από το Κρητικό ζήτημα.

Οι οικονομικές επιπτώσεις συμπληρώθηκαν με νέα αναγκαστική

κυκλοφορία. Η Ελλάς τελικά εφάρμοσε τη συμφωνία της Λατινικής Ενώσεως το 1873 για να δεχθεί «εισβολή» –λόγω διμεταλλισμού– αργυρών απονομισματοποιημένων γερμανικών νομισμάτων και αναγκάστηκε να απαγορεύσει την κυκλοφορία άλλων νομισμάτων πλην της Λατινικής Ενώσεως (1876), αλλά η αυξημένη δαπάνη κοπής των νέων νομισμάτων και ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος επανέφεραν την αναγκαστική κυκλοφορία το 1877.

Με την προσάρτηση της Ηπειροθεσσαλίας (1881) ιδρύθηκε η ομώνυμη τράπεζα που εξέδωσε χαρτονομίσματα για τις νέες ελληνικές περιοχές.

Διανύουμε, ήδη, την αμφιλεγόμενη περίοδο Χαριλάου Τρικούπη και του «δυστυχώς επτωχεύσαμεν» που είχε, ουσιαστικά, προδρομολογηθεί. Εγιναν θετικές προσπάθειες οικονομικών, αλλά μεσολάβησε ο «άτυχος» πόλεμος του 1897 με αποτέλεσμα την εγκατάσταση του Διαρκούς Οικονομικού Ελέγχου –ένα είδος ΔΝΤ της εποχής–, που μεταξύ άλλων, επέτυχε ώστε η σχέση γαλλικού φρά-

γκου - δραχμής από 167 προς 100 το 1897 να φθάσει σε 99,90 προς 100 το 1910 και να οδηγήσει στη νομισματική μεταρρύθμιση του 1910 (ΓΧΜΒ).

Ακολούθησαν οι Βαλκανικοί Πόλεμοι, ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, ο Διχασμός και η εθνική τραγωδία του 1922. Λίγους μήνες πριν από την καταστροφή του 1922 ο τότε υπουργός Οικονομικών Πρωτοπαπάδης διχοτόμησε το χαρτονόμισμα και το δεξιό ήμισυ ανταλλάχθηκε με αναγκαστικό δάνειο. Ήταν μια παγκόσμια δημοσιονομική πρωτοτυπία. Το ίδιο μέτρο εφαρμόστηκε το 1926 αλλά για το ένα τέταρτο του χαρτονομίσματος.

Ο χρυσούς κανών

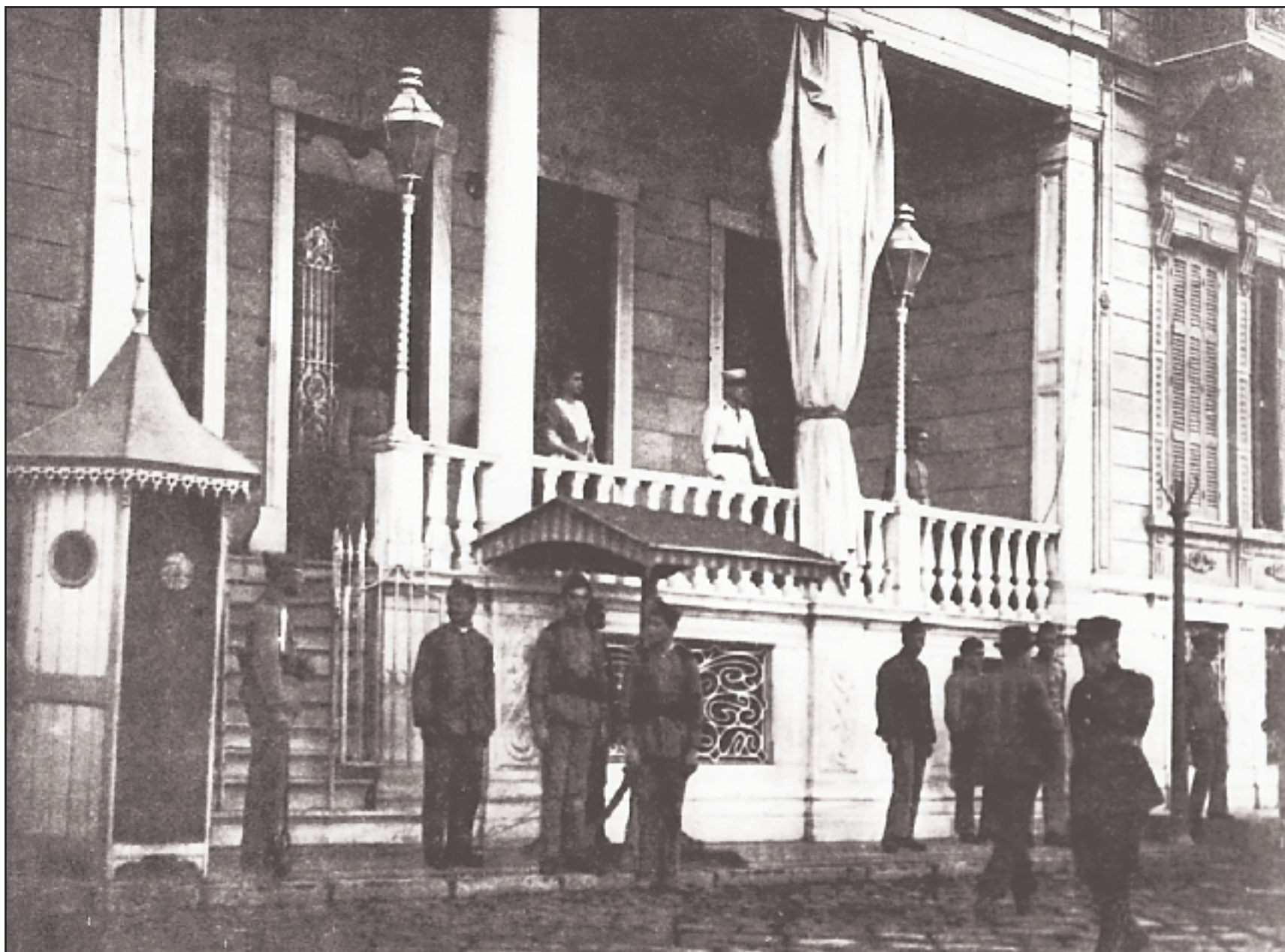
Το 1928 ιδρύθηκε η Τράπεζα της Ελλάδος (Κεντρική Τράπεζα) που ανέλαβε το εκδοτικό προνόμιο από την Εθνική Τράπεζα. Αρχικά χρησιμοποίησε χαρτονομίσματα από το απόθεμα της Εθνικής με ημικυκλική κόκκινη επισήμανση «Τράπεζα της Ελλάδος». Το 1932 κυκλοφόρησε δικά της χαρτονομίσματα των δρχ. 500 και 5.000, τυπωμένα στις ΗΠΑ.

Η νομισματική κυκλοφορία συνδέθηκε με τον χρυσό κανόνα, με σχέση Λίρας Αγγλίας προς τη δραχμή 1 Λίρα Αγγλίας = δρχ. 375. Η παγκόσμια κρίση ανάγκασε την Ελλάδα να εγκαταλείψει τον χρυσό κανόνα το 1931 και να απαγορεύσει την κατοχή συναλλάγματος το 1932.

Επίσης δραχμοποίησε υποχρεωτικά τις καταθέσεις σε συνάλλαγμα. Την ίδια περίοδο η πολιτική κατάσταση ήταν ιδιαίτερα διαταραγμένη (θάνατοι πολιτικών, κινήματα, επάνοδος βασιλείας, 4η Αυγούστου). Τέλος ο Πόλεμος, η Κατοχή.

Χρειάζονται πολλές σελίδες για να σκιαγραφήσει και μόνο κανείς τα χρόνια αυτά. Σαν συμπέρασμα θα παραμείνει η λεηλασία της ελληνικής παραγωγής, η ανείπωτη πείνα και ο θάνατος και η αδούλωτη ψυχή του Έλληνα που έμεινε όρθια. Ο Φραγκλίνος Ρούσβελτ είπε για την Ελλάδα:

«Η Ελλάδα αντέταξε στις απάνθρωπες μηχανές του πολέμου και στους ψυχρούς υπολογισμούς της στρατηγικής απλώς και μόνο την άγρια έμπνευση της Ελευθερίας».

Η καταστροφή της Μικρασιατικής εκστρατείας το 1922, επέφερε ένα τρομακτικό πλήγμα στην ελληνική οικονομία. Λίγο πριν, η τότε κυβέρνηση διά του υπουργού Οικονομικών Πρωτοπαπαδάκη, είχε διχοτομήσει το χαρτονόμισμα επιβάλλοντας αναγκαστικό δάνειο. Στη φωτογραφία το κτίριο του Στρατηγείου μας στη Σμύρνη.

Τα ελληνικά χαρτονομίσματα που προοδευτικά έφτασαν σε νούμερα πολλών δισεκατομμυρίων κυκλοφορούσαν παράλληλα με κατοχικά γερμανικά, ιταλικά και βουλγαρικά που ουσιαστικά «άρπαζαν» την ελληνική παραγωγή στις πηγές της. Αργότερα στις παραμονές της απελευθέρωσης κυκλοφόρησαν χαρτονομίσματα του βουνού (ΠΕΕΑ) καθώς και επιταγές της επαρχίας (Τραπέζης της Ελλάδος) για να αντιμετωπισθούν άμεσες ανάγκες (μισθοδοσία κ.λπ.).

Στις 11 Νοεμβρίου 1944 μια νέα δραχμή ορίστηκε ίση με πενήντα δισεκατομμύρια κατοχικές. Ο Εμφύλιος όμως έφερε καινούργιο πληθωρισμό και τα νέα χαρτονομίσματα μεγάλωναν, πάλι, σε ονομαστικές αξίες μέχρις ότου το 1954 κόπηκαν τα τρία μηδενικά (νομισματική μεταρρύθμιση του 1953).

Τα πιο πρόσφατα γεγονότα που αφορούν τη νομισματική κυκλοφορία είναι γνωστά και δεν υπάρχει δυνατότητα αναλύσεώς τους. Θα περιορισθούμε στην ευχή να μη χρειασθεί να κοπούν και πάλι τα τρία μηδενικά από το πολύ πρόσφατο δεκαχίλιαρο και να βρει η χώρα μας το δρόμο της οριστικής σταθεροποίησεως και ανάπτυξεως.

Η Ιταλική επίθεση εναντίον της χώρας μας στις 28 Οκτωβρίου του '40 καταλήγει σε ήττα για τους εισβολείς. Ο ελληνικός στρατός αντεπιτίθεται γράφοντας σελίδες δόξας. Συγχρόνως, όμως, αρχίζει και η περίοδος της μεγάλης δοκιμασίας για την ελληνική οικονομία με τα τραγικά αποτελέσματα της Κατοχής.

Πρώτες τράπεζες και χαρτονομίσματα

Με δυσπιστία αντιμετωπίστηκε το νέο νόμισμα επί Καποδίστρια, ενώ σήμερα κυριαρχεί

Του Αντωνίου Λιναρδάκη

ΤΑ ΧΑΡΤΟΝΟΜΙΣΜΑΤΑ με τη σύγχρονη περίπου μορφή των, είναι επινοήση των νεωτέρων χρόνων. Περίπου, δύο χιλιάδες τριακόσια χρόνια από τα νομίσματα των Λυδών, η Τράπεζα της Στοκχόλμης θέτει σε κυκλοφορία, το 1662, τα πρώτα της τραπεζογραμμάτια και ακολούθησαν οι άλλες χώρες της Ευρώπης και του κόσμου ολόκληρου.

Τα χαρτονομίσματα ήσαν, κατ' αρχάς, μια γραπτή υπόσχεση της τραπεζής ότι θα καταβάλει στον κομιστή «επί τη εμφανίσει» το αναγραφόμενο ποσό σε χρυσά ή αργυρά νομίσματα, τα οποία είχε προηγουμένως καταθέσει σ' αυτήν. Η έλλειψη όμως χρυσού και αργύρου για την κοπή νομισμάτων, αφ' ενός, και αφ' ετέρου η αυξανόμενη εμπιστοσύνη προς τις τράπεζες, καθιέρωσαν τα τραπεζογραμμάτια των ως γενικό ανταλλακτικό μέσο, αποδεκτό στις συναλλαγές.

Στην Ελλάδα, τα χαρτονομίσματα εμφανίζονται όταν ο Ιωάννης Καποδίστριας κατά τον Ιούνιο του 1831, για να μην επιβάλει και νέους φόρους απεφάσισε διά του ψηφίσματός του ΚΖ/17.6.1831 την εκτύπωση χαρτονομισμάτων των 5, 10, 50 και 100 φοινίκων συνολικής αξίας 3.000.000 φοινίκων, από την Εθνική Χρηματιστική Τράπεζα που είχε συσταθεί ήδη από το 1828, αμέσως μετά την άφιξή του.

Η Εθνική Χρηματιστική Τράπεζα διαλύθηκε το 1834. Οσα όμως χαρτονομίσματα είχαν μπει σε κυκλοφορία και είχαν παραμείνει στα χέρια κομιστών απεσύρθησαν το 1835.

Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, 1841-1928

Το 1836 έγινε νέα προσπάθεια ίδρύσεως Εθνικής Τραπέζης, που θα είχε και το δικαίωμα εκδόσεως τραπεζικών γραμματίων, αλλά χωρίς αποτέλεσμα, «λόγω της ανωμάλου καταστάσεως των ελληνικών πραγμάτων», όπως ισχυρίστηκαν οι άλλοι κεφαλαιούχοι. Τέλος το 1841 ιδρύεται η Εθνική Τράπεζα για την ενίσχυση της γεωργίας, του εμπορίου και της βιομηχανίας, στην οποία παραχωρείται και το προνόμιο εκδόσεως τραπεζικών γραμματίων, αξίας 25, 50, 100 και 500 δραχμών κατ' αρχάς, στις οποίες προστίθενται αργότερα και οι αξίες 10, 20, 1.000 και 5.000 δραχμών.

Η Εθνική Τράπεζα άρχισε να λειτουργεί στις 22/1/1842, με κύριο έργο την παροχή δανείων, τα ποσά των οποίων κατεβάλλοντο κυρίως σε χαρτονομίσματα.

Το πρωτόγνωρο τούτο χάρτινο

Χαρτονόμισμα 25 δραχμών της Ιονικής Τραπέζης. Ημερομηνία εκδόσεως 23 Μαρτίου 1889.

Κερματικά γραμμάτια των δύο δραχμών της Ιονικής Τραπέζης. Κυκλοφόρησαν στις 21 Δεκεμβρίου του 1885.

Το Αργοστόλι κατά τα μέσα του 19ου αιώνα. Στην Κεφαλονιά, μαζί με την Κέρκυρα και τη Ζάκυνθο, έγινε προσπάθεια να κυκλοφορήσουν τραπεζογραμμάτια σε λίρες Αγγλίας, αλλά τελικά το σχέδιο δεν εφαρμόστηκε.

μέσο συναλλαγών θα ήτο δύσκολο να αποκτήσει την εμπιστοσύνη των συναλλασσομένων οι οποίοι γνώριζαν και εнеπιστεύοντο τα χρυσά και αργυρά νομίσματα, δοθείσης μάλιστα και της αποτυχίας της αποδοχής των χαρτονομισμάτων των φοινίκων του 1831.

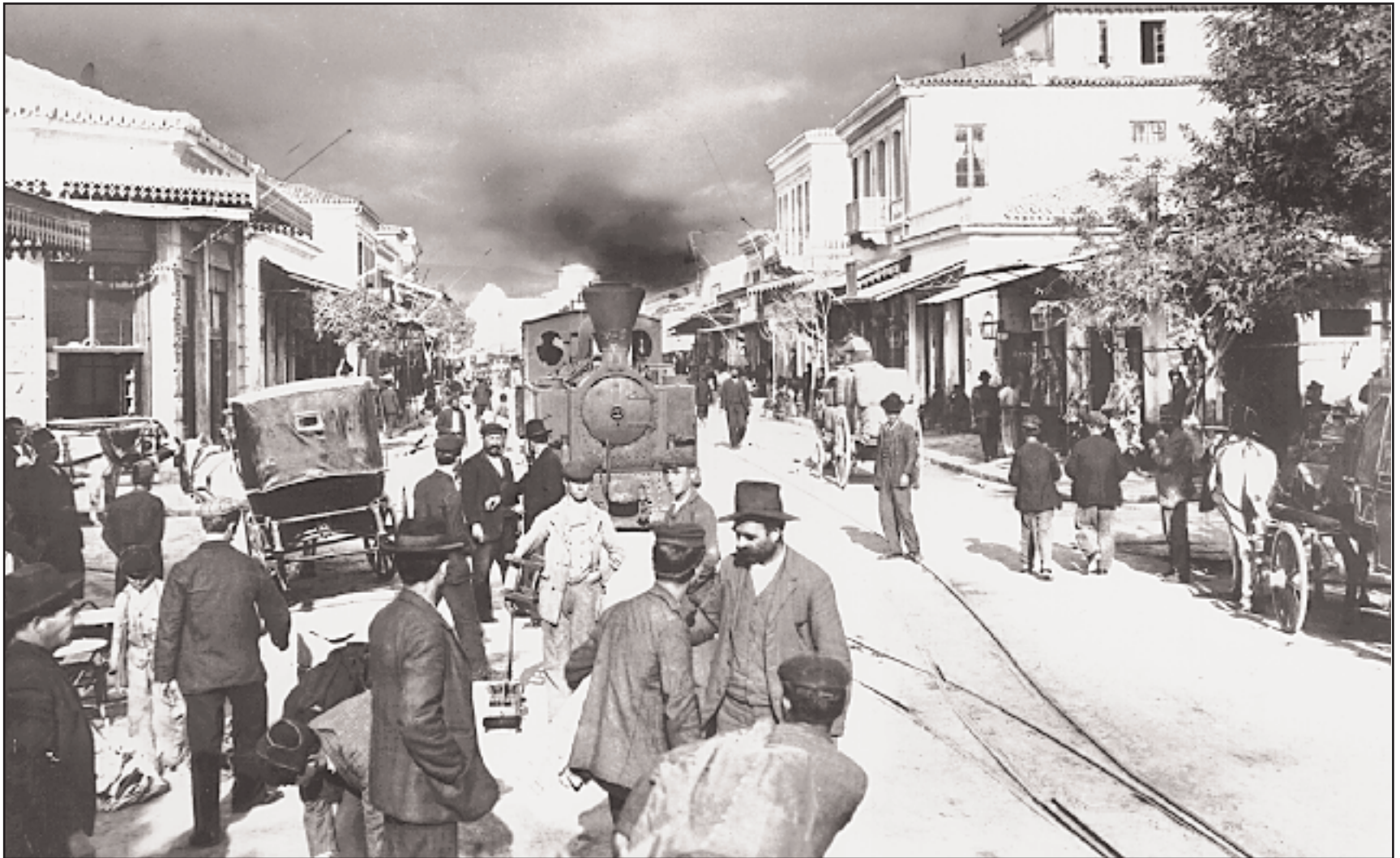
Την δυσκολία αυτή, η Διοίκηση της Εθνικής Τραπέζης αντιμετώπισε με ένα απλό αλλά πολύ έξυπνο τρόπο: δίπλα στην θυρίδα όπου κατεβάλλοντο τα ποσά του δανείου σε χαρτονομίσματα, υπήρχε μια άλλη θυρίδα, όπου ο συναλλασσόμενος μπορούσε αμέσως να τα ανταλλάξει με χρυσά και αργυρά νομίσματα ισοπόσου αξίας.

Αξίζει να σημειωθεί διά την ιστορία ότι, όπως αναγράφεται εις το Καθολικόν Βιβλίον του λογιστηρίου της Εθνικής Τραπέζης, την πρώτη ημέρα, δηλαδή στις 22/1/1842 μπήκαν σε κυκλοφορία 50 τραπεζογραμμάτια των 100 δραχμών, στις 28/1/1842 μπήκαν 100 των 100 δραχμών, στις 18/2/1842 μπήκαν 30 των 500 δρχ. κ.λπ. Δηλαδή τον πρώτο μήνα εκυκλοφόρησαν 180 γραμμάτια. Τα 25δραχμα εκυκλο-

Συνέχεια στην 8η σελίδα

Εκατοντάδραχμο χαρτονόμισμα της Τραπέζης Κρήτης. Χανιά, 9 Σεπτεμβρίου 1916. Μεταξύ των υπογραφών και εκείνη του ηγεμονικού επιτρόπου.

Ο Βόλος στις αρχές του αιώνας. Στην πρωτεύουσα της Μαγνησίας εγκαταστάθηκε η έδρα της Τραπεζής Ηπειροθεσσαλίας, που λειτουργήσε έως το 1899.

Συνέχεια από την 7η σελίδα
φόρησαν στις 29/5/1842 και τα 50δραχμα στις 14/8/1842. Τα γραμμάτια της Α' εκδόσεως φέρουν τον τίτλον ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ διότι στον πρώτο κανονισμό της τραπεζής αναφέρεται ως Εθνική Ελληνική Τράπεζα, ενώ από την Β' έκδοση και εφεξής φέρουν τον οριστικό

τίτλο Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος. Τα γραμμάτια της Α και Β εκδόσεως κατασκευάσθηκαν στο Παρίσι. Και κατά την στιγμή της παραδόσεως στον πελάτη συνεπληρώνετο, με το χέρι(!), η αξία αριθμητικώς, π.χ. 50, η ημερομηνία συστάσεως της τραπεζής, 30 Μαρτίου 1841, ο αριθμός του γραμματίου

π.χ. 9.350, οι υπογραφές του Λογιστή, του Αρχιταμία, του Διευθυντού και του Βασιλικού Επιτρόπου, του οποίου ο τίτλος έμπαινε με σφραγίδα γιατί είχε παραλειφθεί κατά την εκτύπωση.

Επίσης ανεγράφετο και η ένδειξη σε ποιο βιβλίο κατεχωρήθη, σε ποια σελίδα και σε ποια γραμμή(!)

καθώς και η προειδοποίηση ότι η παραποίηση τιμωρείται με ισόβια.

Η Εθνική Τράπεζα, μαζί με την Ιονική και την Τράπεζα Ηπειροθεσσαλίας, εξέδωσε το 1885 και κερματικά γραμμάτια 1 και 2 δραχμών Α και Β εκδόσεως, έναντι δανείου 11.000.000 δραχμών προς το κράτος. Το εκδοτικό προνόμιο διατήρησε η Εθνική Τράπεζα μέχρι το 1928, οπότε ιδρύθηκε η Τράπεζα της Ελλάδος, η οποία και το παρέλαβε.

Κατά τη διάρκεια του εκδοτικού της προνομίου (1841 - 1928) η Εθνική Τράπεζα έθεσε σε κυκλοφορία: 5δραχμα: 6 σειρές, 10δρχμ.: 10 σειρές, 20δρχμ.: 1 σειρά, 25δρχμ.: 12 σειρές, 50δρχμ.: 6 σειρές, 100δρχμ.: 14 σειρές, 500δρχμ.: 11 σειρές, 1.000δρχμ.: 5 σειρές και 5.000δρχμ.: 1 σειρά.

Κερματικά γραμμάτια μιας και δύο δραχμών, της Εθνικής Τραπεζής το 1885.

Κερματικά γραμμάτια της Εθνικής Τραπεζής που κυκλοφόρησαν το 1897.

Ιονική Τράπεζα, 1840-1920

Τα Ιόνια νησιά, λόγω της επικαίρου θέσεώς των έγιναν κατά καιρούς στόχος διαφόρων κατακτητών, μέχρι το 1864 οπότε παρεχωρήθησαν στην Ελλάδα.

Το 1818 εισάγεται ως βάση του νομισματικού συστήματος το ισπανικό τάλληρο (διστήλο ή κολονάτο) και υποδιαίρεσεις του το διόβολον, ο οβολός και το ημιόβολον, που φέρουν την ελληνική επιγραφή Ιονικό Κράτος. Το 1825 εισάγεται το αγγλικό νόμισμα. Οι συναλλαγές όμως εξακολουθούν, κατά κύριο

λόγο να υπολογίζονται και να γίνονται σε κολονάτα.

Το 1837 η Γερουσία του Ιονικού Κράτους απεφάσισε, για την εμπύχωση του εμπορίου και της ναυτιλίας, τη σύσταση τραπεζής με δικαιώμα εκδόσεως τραπεζικών γραμματίων για τα Επτάνησα.

Το 1839 δημοσιεύεται ο σχετικός νόμος για την σύσταση της Ιονικής Τραπεζής με έδρα το Λονδίνο, της οποίας το κεντρικό κατάστημα της Κέρκυρας άρχισε τις εργασίες του την 1-3-1840, το υποκατάστημα της Ζακύνθου στις 18-5-1840 και της Κεφαλληνίας στις 10-8-1840. Μετά την ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα, το 1864, η Ιονική Τράπεζα εξακολούθησε να λειτουργεί ως αγγλικό ίδρυμα. Το 1873 μετεφέρθη το κεντρικό κατάστημα της Κέρκυρας στην Αθήνα, και το 1957 κατέστη αυτοτελής ελληνική τράπεζα με την εξαγορά της από την Εμπορική Τράπεζα.

Η Ιονική Τράπεζα διετήρησε το εκδοτικό δικαίωμα από το 1839 μέχρι το 1920, οπότε περιήλθε στην Εθνική Τράπεζα, ενώ εξακολουθεί να λειτουργεί ως εμπορική τράπεζα.

Η Ιονική Τράπεζα προκειμένου να αξιοποιήσει το εκδοτικό δικαίωμά της άρχισε να ετοιμάζει τα σχετικά γραμμάτια της σε λίρες Αγγλίας, που ήτο και το επίσημο νόμισμα από το 1825. Οι αντιδράσεις όμως, προφανώς, των συναλλασσομένων, που εξακολούθησαν να προτιμούν να συναλλάσσονται και να χρησιμοποιούν τα αργυρά ισπανικά κολονάτα, υποχρέωσαν την Τράπεζα να εγκαταλείψει την έκδοση των γραμματίων της σε λίρες και να τα εκδώσει σε κολονάτα, μολονότι τα λογιστικά βιβλία της και οι ισολογισμοί της εξακολούθησαν να συντάσσονται πάντα σε λίρες Αγγλίας.

Η προσπάθεια κυκλοφορίας τραπεζογραμματίων σε λίρες Αγγλίας έφθασε και σταμάτησε στο στάδιο των δοκιμών, όπως μαρτυρούν τα υπάρχοντα δοκίμια των 10 σελινίων και 1, 2 και 5 λιρών με την ένδειξη ΚΕΡΚΥΡΑ, ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ, ΖΑΚΥΝΘΟΣ.

Η Ιονική Τράπεζα εξέδωσε γραμμάτια των 2, 5 και 100 κολονάτων, Α και Β εκδόσεως, τα οποία εξακολούθησαν να κυκλοφορούν και μετά την ένωση με την Ελλάδα και την εισαγωγή της δραχμής το 1865. Αντικατεστάθησαν το 1874 με γραμμάτια των 10, 25 και 100 δραχμών, Α και Β εκδόσεως. Το 1885 εξέδωσε, μαζί με την Εθνική και την Τράπεζα Ηπειροθεσσαλίας, κερματικά γραμμάτια 1 και 2 δραχμών έναντι δανείου 3.500.000 δραχμών προς το κράτος.

Δυστυχώς πολλά ιστορικά στοιχεία γύρω από την Ιονική Τράπεζα και τα τραπεζογραμμάτια της, όπως τα λογιστικά βιβλία, ημερολόγια και καθολικά όπου κατεγράφοντο λεπτομερώς, οι εκδόσεις, οι ημερομηνίες, οι ποσότητες και οι αξίες των τραπεζογραμματίων, κα-

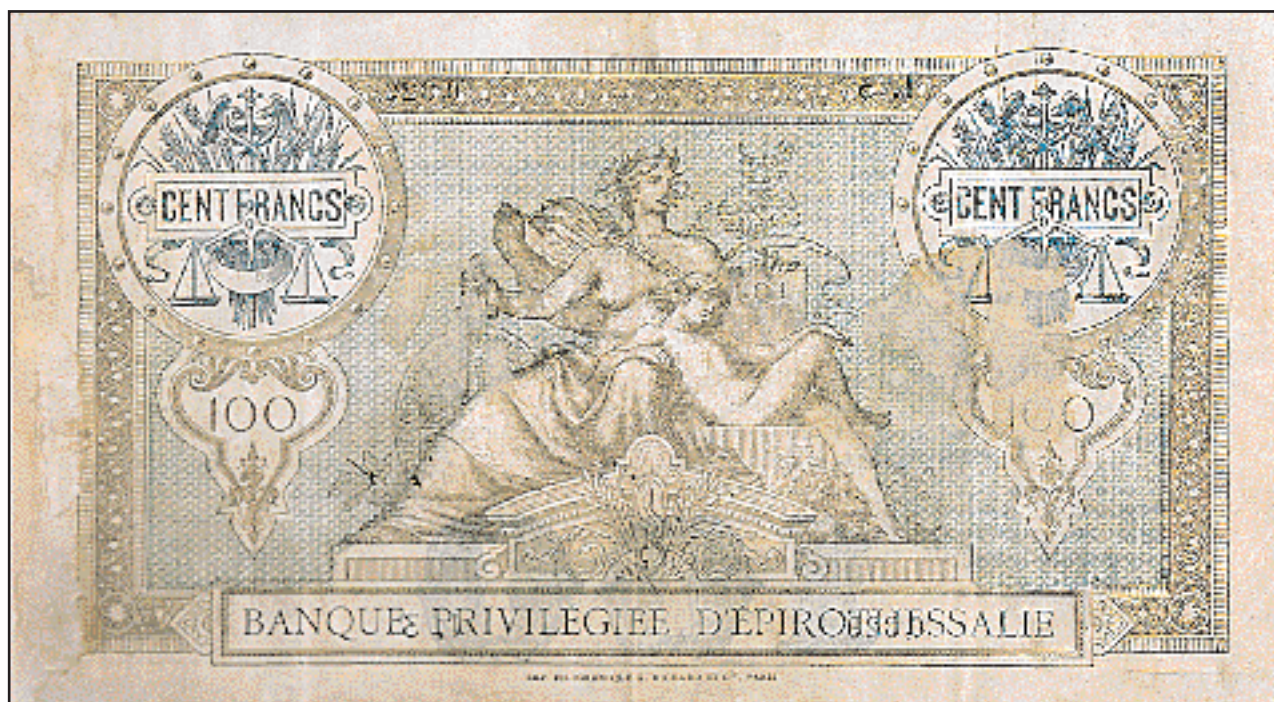
Συνέχεια στην 10η σελίδα

Δεκάδραχμο χαρτονόμισμα του 1882 της Τραπεζής Ηπειροθεσσαλίας.

Χαρτονόμισμα 25 δραχμών της Ιονικής Τραπεζής. Τόπος εκδόσεως Κέρκυρα.

Χαρτονόμισμα 100 δραχμών (1888) τυπωμένο στη Γαλλία. Τράπεζα Ηπειροθεσσαλίας.

Εκατοντάδραχμο της Ιονικής Τραπεζής του 1914.

Συνέχεια από την 9η σελίδα

τεστράφησαν κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο όταν αεροτορπίλλη αντί να πλήξει τα πλοία των αποχωρούντων Γερμανών (1944) έπληξε το αρχείο της Τραπεζής και η επακολουθήσασα πυρκαγιά και τα νερά για την κατάσβεσή της συμπλήρωσαν την καταστροφή.

Τράπεζα Ηπειροθεσσαλίας, 1882-1899

Η προσάρτηση των περιοχών της Ηπείρου και της Θεσσαλίας το 1881 καθώς και η προετοιμασία και η κινητοποίηση του στρατού κατά τα προηγούμενα έτη, δημιούργησαν τεράστιες δαπάνες, για την κάλυψη των οποίων η κυβέρνηση συνήψε εθνικό δάνειο 120.000.000 δρχ. με όμιλο κεφαλαιούχων, οι οποίοι ζήτησαν ως αντάλλαγμα να τους χορηγηθεί το δικαίωμα ίδρυσεως τραπεζής που θα είχε και το αποκλειστικό προνόμιο εκδόσεως και κυκλοφορίας τραπεζικών γραμματίων στις περιοχές αυτές. Έτσι το 1882 ιδρύθηκε η Προνομιούχος Τράπεζα Ηπειροθεσσαλίας με έδρα το Βόλο.

Κατά το 1885 εξέδωσε, μαζί με την Εθνική και την Ιονική Τράπεζα κερματικά γραμμάτια έναντι δανείου 3.500.000 δραχμών προς το κράτος. Μεταξύ δε των ετών 1882 και 1885 ίδρυσε και υποκαταστήματα στην Αρτα, στη Λάρισα, στα Τρίκαλα, στην Καλαμπάκα και στον Αλμυρό.

Η δράση της όμως ήταν εξ αρχής υποτονική. Χαριστική βολή στην ύπαρξή της αποτέλεσε ο θάνατος του ιδρυτού της Ανδρέα Συγγρού, τον Φεβρουάριο του 1899, που έσβησε και την τελευταία ελπίδα αναζωογονήσεώς της. Τον Δεκέμβριο του 1899 συνεχωνεύθη με την Εθνική Τράπεζα, στην οποία περιήλθε και το προνόμιο της εκδόσεως τραπεζικών γραμματίων.

Τράπεζα Κρήτης, 1899-1919

Με την Επανάσταση του 1895-1897 η Κρήτη πλησίασε στην ένωση με την Ελλάδα. Αλλά ο άτυχος ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897 ανάγκασε τους Κρήτες να δεχθούν την πρόταση των Μεγάλων Δυνάμεων, Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας και Ιταλίας, για αυτονομία και όχι ένωση. Το 1898 διορίσθη πρώτος Υπατος Αρμοστής Κρήτης ο Πρίγκιπ της Ελλάδος Γεώργιος. Το 1908 οι Κρήτες εκήρυξαν την ένωση, η οποία οριστικοποιήθηκε μετά τον νικηφόρο πόλεμο κατά των Τούρκων, το 1913.

Από τα πρώτα μέτρα που έλαβε ο Πρίγκιπ Γεώργιος, μόλις έφθασε στην Κρήτη ήτο και η δημιουργία τραπεζής για την ανάπτυξη της οικονομίας.

Η Τράπεζα Κρήτης ιδρύθηκε το 1899 και της παρεχωρήθη το απο-

Αποψη της πόλεως της Ζακύνθου κατά τον περασμένο αιώνα.

κλειστικό προνόμιο εκδόσεως και κυκλοφορίας τραπεζικών γραμματίων στην Κρήτη, αξίας 25, 50, 100 και 500 δραχμών. Από αυτά εξεδόθησαν μόνον οι αξίες 25 και 100 δραχμών. Το 1919 η Τράπεζα Κρήτης συνεχωνεύθη στην Εθνική Τράπεζα, η οποία και έλαβε από την πρώτη και το εκδοτικό προνόμιο.

Τράπεζα της Ελλάδος, 1928 - σήμερα

Οι εμπειρογνώμονες της ΚΤΕ (Κοινωνίας των Εθνών) κατόπιν αιτήσεως της ελληνικής κυβερνήσεως (Ιούλιος 1927), αφού μελέτησαν τα ελληνικά οικονομικά δεδομένα απεφάνθησαν ότι μπορεί η Εθνική να παραμείνει εκδοτική Τράπεζα, αφού περιορισθεί σε τραπεζικές μόνον εργασίες και εγκαταλείψει τις εμπορικές. Τούτο όμως δεν απεδέχθη η Εθνική Τράπεζα και έτσι απεφασίσθη η ίδρυση νέας Κεντρικής Εκδοτικής Τραπεζής, της Τραπεζής της Ελλάδος.

Η Τράπεζα της Ελλάδος ιδρύθη με τον νόμο 3424/7-2-1927 και άρχισε τις εργασίες της στις 14-5-1928. Δεν εξέδωσε αμέσως δικά της γραμμάτια, αλλά διετήρησε σε κυκλοφορία τα γραμμάτια της Εθνικής Τραπεζής. Οσα δε γραμμάτια της Εθνικής δεν είχαν τεθεί ακόμη σε κυκλοφορία παρελήφθησαν από την Τράπεζα της Ελλάδος, επεσημάνθησαν με τον τίτλο «ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ» και ετέθησαν σε κυκλοφορία.

Τα πρώτα γραμμάτια της Τραπεζής της Ελλάδος των 500 και 5.000 δραχμών εκκυκλοφόρησαν το 1932 και των 50, 100 και 1.000 δραχμών το 1935.

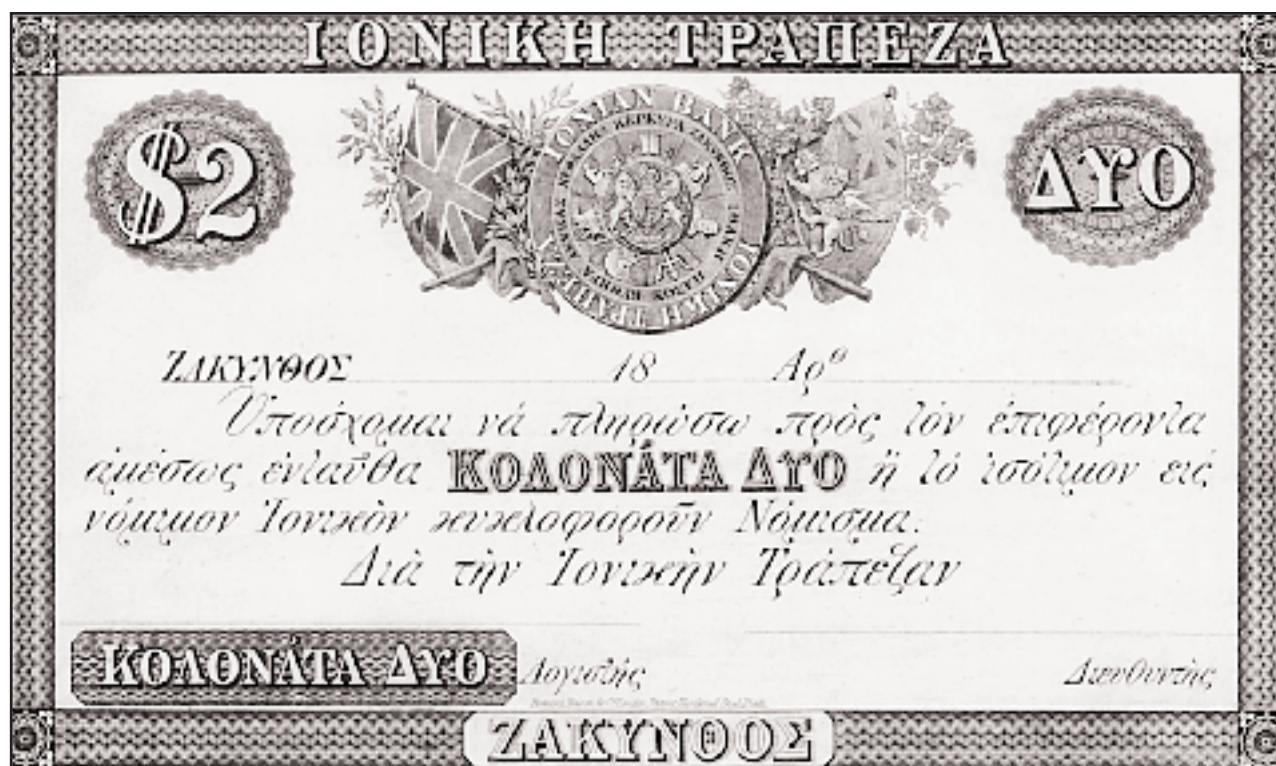
Το 1932 κυκλοφορούν τα πρώτα χαρτονομίσματα της Τραπεζής της Ελλάδος (των 500 και 5.000 δρχ). Η εκτύπωσή τους πραγματοποιήθηκε από την American Banknote Company.

Το λιμάνι του Πειραιά αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς όταν η Αθήνα γίνεται πρωτεύουσα του κράτους. Εδώ, σε φωτογραφία του 1880.

Το εκδοτικό προνόμιο της Ιονικής

Το Ελληνικό Δημόσιο παραχώρησε το δικαίωμα κοπής χαρτονομισμάτων σε σειρά τραπεζών

Χαρτόνισμα των δύο κολονάτων, της Ιονικής Τραπεζής, με την επισήμανση ΖΑΚΥΝΘΟΣ στο κάτω μέρος.

Του δρος **Δημήτρη Α. Νικολετόπουλου**
Προέδρου Ελληνικής Εταιρείας Οικον. Ιστορίας

ΕΙΝΑΙ ιδιαίτερα ενδιαφέρον το σχετικά μακρύ χρονικό ιδρύσεως της Ιονικής Τραπεζής, μιας αξιοπρόσεκτης πρωτοβουλίας, η οποία ξεκίνησε από την εκμετάλλευση των παραγωγών, κυρίως σταφίδας και ελαιών, από τους εμπόρους - τοκογλύφους. Ενώ χρέωναν επιτόκια 25%-30%, παράλληλα εκβίαζαν τους παραγωγούς και αγόραζαν την παραγωγή σε εξευτελιστικές τιμές.

Ο τότε ανώτατος διοικητής των νήσων λόρδος Nugent με ενέργειές του στο Λονδίνο εξασφάλισε κονδύλια για τη χορήγηση προκαταβολών στους παραγωγούς με επιτόκιο 5%-6%, παράλληλα δε επεδίωξε την ίδρυση τραπεζής για τη, μέσω αυτής, χρηματοδότησή τους και έκδοση τραπεζογραμματίων. Κύριο εγχείρημα του λόρδου Nugent ήταν ότι θα «έβγαине ρευστό χρήμα από τα μπαούλα» με άμεσο αποτέλεσμα την πτώση των

επιτοκίων. Οι προσπάθειές του απέτυχαν με αποτέλεσμα την απογοήτευσή του και την παραίτησή του τον Δεκέμβριο του 1834.

Ευνοϊκό υπόμνημα

Πρέπει να σημειωθεί σαν παρένθεση ότι το 1814 έτος οριστικής διαδοχής της γαλλικής κυριαρχίας η οποία ερήμωσε τον φυσικό πλούτο των Ιονίων νήσων (υλοτομήθηκαν ακόμη και τα ελαιόδενδρα για θέρμανση) υπήρχε και εκεί στενότητα κυκλοφορίας νομισμάτων –όπως και σε όλη την περιοχή της Ανατολής (Levant) με κύρια κυκλοφορία Μεξικανικών Κολονάτων και Ταλλήρων Μαρίας Θηρεσίας. Η μεγάλη φτώχεια που προέκυψε ανάγκασε τον ανώτατο διοικητή να μειώσει ακόμη και τους φόρους. Παράλληλα η προσπάθεια προώθησής του αγγλικού νομίσματος δεν επέτυχε παρά μόνο σε μικρή κλίμακα μετά το 1830. Ο διάδοχος του λόρδου Nugent σερ Howard Douglas ήταν αρχικά τελείως αρνητικός και διακήρυξε την αντίθεσή του με τις προσπάθειες που έγιναν, αλλά σύντομα, αντιμετωπίζοντας την πραγματικότητα, εξετίμησε τις προσπάθειες του προκατόχου του και υπέβαλε στο Λονδίνο υπόμνημα για τη δημιουργία τραπεζής (United Ionian States Bank), πιστωτικής και εκδοτικής. Μεσολάβησαν πολλές και ενδιαφέρουσες –για τον ερευνητή– διεργασίες, μία από τις οποίες ήταν η δυσπιστία των Ελλήνων πολιτικών των νήσων, πιθανότατα εκπορευόμενες από τα υπάρχοντα συμφέροντα (έμποροι - τοκογλύφοι).

Το 1837 (23 Οκτωβρίου) δημοσιεύθηκε, μετά τη δημοσίευση νόμου για την ίδρυση και λειτουργία Ανω-

Δεκάδραχμο της Ιονικής Τραπεζής μετά την απελευθέρωση των Ιονίων Νήσων το 1864.

νύμων Εταιρειών στο Κράτος των Ιονίων νήσων, δημοσιεύθηκε το Καταστατικό (Prospectus) για την ίδρυση τραπεζής με κεφάλαιο Λιρών 100.000. (4.000 μετοχές προς Λίρες 25 εκάστη) με συμμετοχή και κατοίκων των νήσων, οι οποίοι, όμως, δεν ανταποκρίθηκαν.

Ο τελικός νόμος

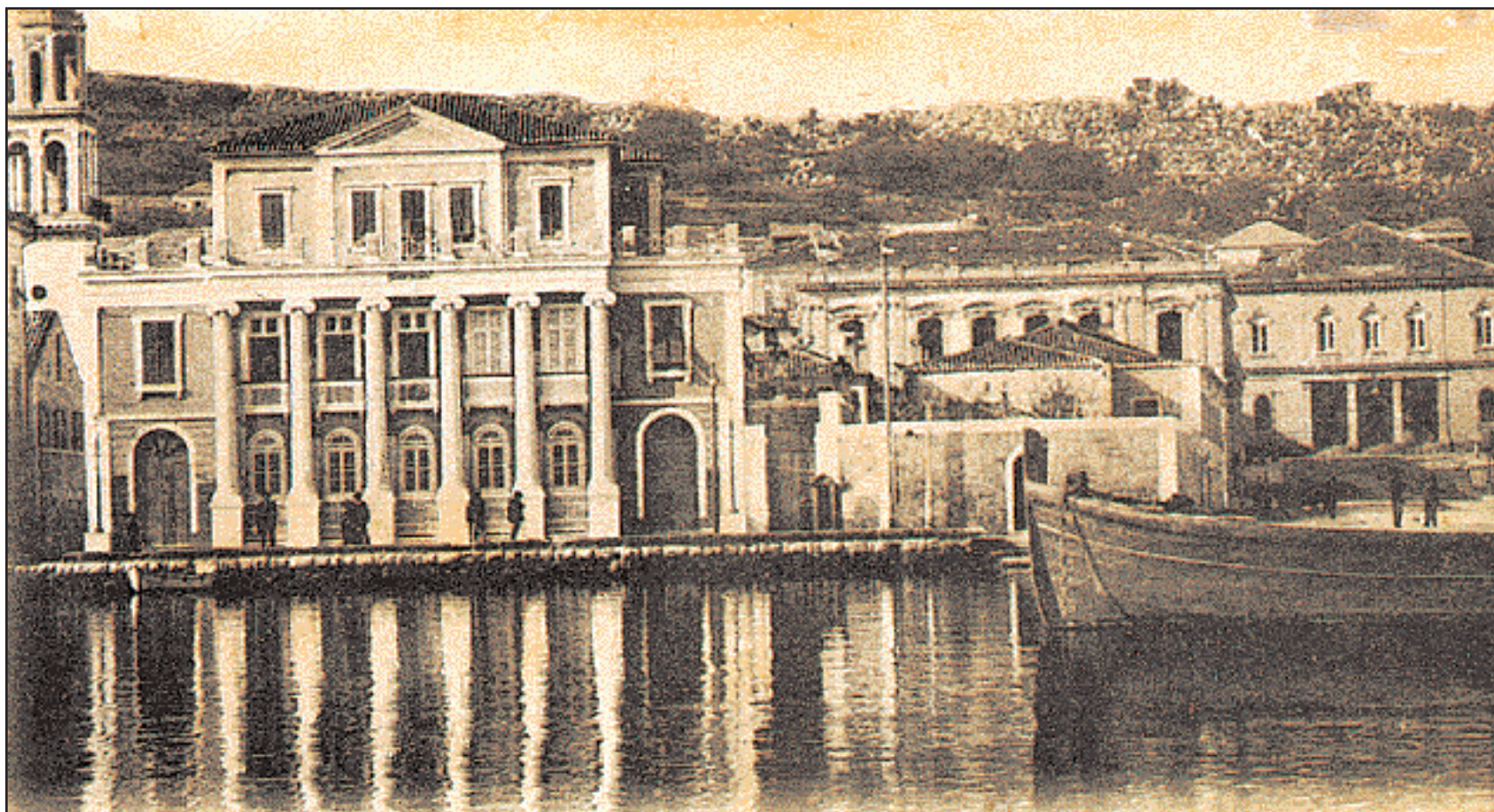
Τον Οκτώβριο του 1839 δημοσιεύθηκε απόφαση της Βουλής για τη σύσταση της Ιονικής Τραπεζής (χωρίς τις λέξεις United States) με 15 άρθρα και μετόχους Αγγλους υπη-

κόους και δικαίωμα εκδόσεως τραπεζογραμματίων (προνόμιο για την περιοχή) για περίοδο 20 ετών, όση και η διάρκεια της τραπεζής. Νομικά προβλήματα που προέκυψαν επιλύθηκαν με έγκριση της Βουλής με κάποια σύνδεση με τον νόμο του 1837, όσον δε αφορά το εκδοτικό προνόμιο η αρχική πρόβλεψη ορίου μέχρι το 50% του κατατεθειμένου κεφαλαίου διευρύνθηκε στο 100% του κεφαλαίου (21.6.1843).

Στις 2 Μαρτίου 1840 κυκλοφόρησαν τα πρώτα μεταλλικά νομίσματα της Ιονικής Τραπεζής (αποδείχτηκαν λιποβαρή ως προς το αγγλικό

σελλίνι). Το 1844 η τράπεζα συνδέθηκε με τον Banking Act που αφορούσε και τη Τράπεζα της Αγγλίας. Το πρώτο έτος λειτουργίας της απέφερε κέρδη Λιρών 4 0.004 και μέρισμα 3%.

Μια τελευταία παρατήρηση. Από την παρατήρηση των συλλεκτικών πλέον πρώτων τραπεζογραμματίων συμπεραίνει κανείς ότι τα τραπεζογραμμάτια εκδίδονταν ad hoc με υπογραφές και ημερομηνία συμπληρωμένες με μελάνι (drafts). Ακόμη και πολύ μεταγενέστερα τραπεζογραμμάτια παρουσιάζουν την ίδια εικόνα.

Το υποκατάστημα της Ιονικής Τραπεζής στο Αργοστόλι κατά τις αρχές του αιώνα. Η λειτουργία του ξεκίνησε στις 10 Αυγούστου 1840.

Τοπικά Ενοριακά Χαρτονομίσματα

Ιδιότυπα «νομίσματα» που εξέδωσαν πολλές κοινότητες στην Τουρκοκρατία υπό την κάλυψη της Εκκλησίας

Του **Κώστα Χατζιώτη**

Ιστορικού, ερευνητή Αντιπροέδρου Συλλόγου των Αθηναίων

Ο ΠΟΛΥΠΛΕΥΡΟΣ ρόλος, που διεδραμάτισε η Ορθόδοξη Εκκλησία στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, είναι μια συχνή αναφορά όλων των ιστορικών ερευνών, που ασχολούνται με την ελληνική ιστορία.

Παρ' όλην, όμως, τη συχνότητα των αναφορών αυτών και την σε βάθος μελέτη του θέματος, υπάρχουν ακόμη πτυχές, που παραμένουν σχεδόν άγνωστες και αδιερεύνητες. Μιαν τέτοια περίπτωση συνιστούν και τα «τοπικά νομίσματα και χαρτονομίσματα», που η Ορθόδοξη Εκκλησία έθεσε σε κυκλοφορία καθ' όλην την έκταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κατά τα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνας.

Μέχρι πριν από τριάντα περίπου χρόνια, κανένας από τους ιστορικούς ερευνητές και τους νομισματολόγους δεν γνώριζε την τολμηρή αυτή πρωτοβουλία της Εκκλησίας· υπήρχαν μόνον κάποιες σποραδικές αποσπασματικές αναφορές στο θέμα από περιηγητές της εποχής (H.F. Tozer, L.D. Laenay, J. Baker - Penogre κ.λπ.) ή αναμνήσεις προσφύγων της Μικρασιατικής καταστροφής, που απλά περιοριζόταν στην επισήμανση της αξιοπρόσεκτης συνήθειας της κυκλοφορίας «τοπικών νομισμάτων και χαρτονομισμάτων».

Αλλωστε, ακόμη και σήμερα, ύστερα από τις συστηματικές έρευνες και αναδιφήσεις των τελευταίων

Μικρά Ασία, Βουγιούκ Δερέ. Το τοπικό χαρτονόμισμα εκδίδεται από την εκκλησία της Αγίας Παρασκευής, «Καλούδια παράδες 10». Των Ελλήνων οι Κοινότητες...

ων ετών, δεν γνωρίζουμε πώς ακριβώς ξεκίνησε η συνήθεια της κυκλοφορίας των «νομισμάτων» αυτών. Συνήθως, ως χρονικό σημείο εμφανίσεως αναφέρονται τα πρώτα μετά την πτώχευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας χρόνια (1876) και ως γενεσιουργός αιτία προβάλλεται η έλλειψη νομισμάτων μικρής ονομαστικής αξίας («ψιλά», όπως τα αποκαλούμε συνήθως), που τόσο απαραίτητα είναι στις καθημερινές συναλλαγές. Φυσικά, η ανάγκη αυτή πολλαπλασιάζεται όταν πρόκειται για οικονομικά καθυστερημένες περιοχές, όπως ήταν όλες σχε-

δόν οι περιοχές της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Όμως, αν η πτώχευση της αυτοκρατορίας επέβαλε, κατά κάποιον τρόπο, την έκδοση και κυκλοφορία των εκκλησιαστικών αυτών «νομισμάτων και χαρτονομισμάτων», δεν φαίνεται πιθανό ότι αποτέλεσε και το σημείο αφετηρίας τους. Γιατί η πρώτη εμφάνισή τους, έχει πιστωθεί, πως ανάγεται σε χρόνο προγενέστερο της πτωχεύσεως και συγκεκριμένα στις αρχές της δεκαετίας του 1870.

Τρεις ήταν οι μορφές, με τις οποίες εμφανίσθηκαν τα τοπικά αυτά

εκκλησιαστικά «νομίσματα» και «χαρτονομίσματα»:

α) Επισημασμένα (με υστερόσημο της εκκλησίας) χάλκινα οθωμανικά κέρματα (40, 20, 10, 5 παράδων), που με την πτώχευση είχαν παύσει να έχουν νόμιμη κυκλοφορία.

β) Νομισματούχημα, δηλαδή εγχάρρακτα μεταλλικά ελάσματα (συνήθως από λευκοσίδηρο) και

γ) «Μπιλιέτα», δηλαδή μικρά τεμάχια χαρτόνι ή σκληρό χαρτί, με επιγραφές και σφραγίδα.

Από τους τρεις αυτούς τύπους, ο πιο ενδιαφέρων για τους ιστορικούς ερευνητές είναι, ασφαλώς, ο τρίτος, αφού στα «μπιλιέτα» συναντούμε επιγραφές με πλήρη αναφορά της «Αρχής», που τα εξέδιδε, όπως και άλλα ενδιαφέροντα πληροφοριακά στοιχεία.

Τολμηρό εγχείρημα

Αλλά πώς, ακριβώς, λειτουργούσαν αυτά τα πρωτότυπα «χαρτονομίσματα»; Ποια «Αρχή» τα εξέδιδε; Και πού κυκλοφορούσαν;

Όπως προαναφέρθηκε, καμία πρωτογενής γραπτή μαρτυρία δεν έχει διασωθεί (εάν, φυσικά υπήρξε ποτέ) για να μας δια φωτίσει κατά τρόπον αυθεντικό. Όμως, τα τριακόσια περίπου διαφορετικά «μπιλιέτα», που γνωρίζουμε σήμερα (και, που ασφαλώς αποτελούν μικρό μόνο ποσοστό του συνολικού αριθμού που κυκλοφόρησε), μας οδηγούν σε ορισμένες ασφαλείς διαπιστώσεις:

α) Τα «μπιλιέτα» εξέδιδοντο από την εκκλησία του χωριού, της κωμopolέως ή και μιας συνοικίας· και κυκλοφορούσαν τοπικά, δηλαδή μόνο μέσα στα όρια της εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας της «αρχής» που τα εξέδιδε.

β) Παρ' όλην, που η έκδοση εμφανίζεται να γίνεται από τις κατά τόπους εκκλησίες, είναι βέβαιο ότι η σύλληψη και ο σχεδιασμός του τολμηρού αυτού εγχειρήματος οφείλεται στο Φανάρι. Γιατί, φυσικά, είναι αδύνατο να δεχθούμε ότι ο ταπεινός λευίτης της Σιγής ή της Καρβάλης (και, πολύ περισσότερο, οι ιερείς των εκκλησιών της Κωνσταντινούπολης) θα έπαιρναν αυτόνομα τέτοιες πρωτοβουλίες, χωρίς την άμεση καθοδήγηση ή και εντολή του Φαναρίου.

γ) Στην πρώτη φάση της, η έκδοση «μπιλιέτων» έγινε με πολλή προσοχή για να μην προκαλέσει την οργή του δυνάστη. Ετσι, στα πρώτα «μπιλιέτα» δεν αναφέρεται ονομαστική αξία, αλλά αυτή υποδηλώνεται έμμεσα: «Καλόν δια κηρίον εν». Και δεδομένου ότι η τιμή του κηριού ήταν 5 παράδες, είναι προφανές ότι το «μπιλιέτο» ήταν αξίας 5 παράδων.

Όταν λίγο αργότερα, καθιερώθηκε η αναγραφή της αξίας (40, 20, 10, 5 παράδες), κρίθηκε φρόνιμο να προ-

Η βοήθεια της Εκκλησίας κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας κάλυψε και μία πλευρά των οικονομικών συναλλαγών με την κυκλοφορία ενός είδους «χαρτονομισματος». Μετά την επιτυχία του εγχειρήματος, άλλες κοινότητες, Αρμενίων ή Ισραηλιτών, έσπευσαν να ακολουθήσουν την «οικονομολογική» ιδέα των Ελλήνων.

Ιερά εκκλησία Αγίας Ευφημίας εν Χαλκηδόνι. Αξία χαρτονομίσματος παράδες δέκα. Η αναγραφόμενη ένδειξη «ισχύει εντός του ναού» δεν εμπόδιζε την κυκλοφορία και εκτός. Δεξιά: Χαρτονόμισμα είκοσι παράδων του ιερού ναού της Σηλημβρίας.

σθεθεί η ένδειξη «ισχύει εντός του ναού».

Φυσικά, τα εκκλησιαστικά αυτά «χαρτονομίσματα», που εξυπηρετούσαν τις γενικότερες συναλλακτικές ανάγκες της συγκεκριμένης τοπικής κοινωνίας, κυκλοφορούσαν και εκτός της εκκλησίας.

Ευρεία διάδοση

Το σύστημα κυκλοφορίας ήταν απλό και πολύ πρακτικό, γι' αυτό και πολύ σύντομα έσπευσαν να το υιοθετήσουν και άλλες εθνικές κοινότητες (Αρμενική, Ισραηλιτική), ακόμη και μεγάλες ιδιωτικές επιχειρήσεις: Οποιοσ χρειαζόταν κέρματα μικρής ονομαστικής αξίας, απευθυνόταν στην εκκλησία, έδιδε ένα μετζίτι (χρυσό νόμισμα της εποχής) και ελάμβανε αντιστοίχως ονομαστικής αξίας «μπιλιέτα». Όταν πάλι κάποιος συγκέντρωνε πολλά «μπιλιέτα», η εκκλησία παίζοντας τον ρόλο εκδοτικής τράπεζας, τα εξαργύρωνε, καταβάλλοντάς του την αξία τους σε χρυσά νομίσματα. Ο θεσμός των «τοπικών νομισμάτων και χαρτονομισμάτων» λειτούργησε απρόσκοπτα και ευεργετικά για 40 σχεδόν χρόνια. Το 1908, όμως, με την επικράτηση των Νεοτούρκων, ήλθε το πρώτο πλήγμα. Αλλωστε, τα οικονομικά της αυτοκρατορίας είχαν βελτιωθεί σχετικά και νέα κέρματα μικρής ονομαστικής αξίας κυκλοφορούσαν στην αγορά. Το τελειωτικό κτύπημα επήλθε λίγα χρόνια αργότερα με την έκρηξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, που άλλωστε έδωσε και το σύνθημα των διωγμών των Ελλήνων της Μ. Ασίας με την τραγική κατάληξη του ξεριζωμού τους. Οι Έλληνες, που επί αιώνες έζησαν και εδημιούργησαν σε όλες τις γωνιές της Μ. Ασίας, υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τις προγονικές εστίες τους με τον τερατώδη και βάρβαρο όρο της ανταλλαγής των πληθυσμών, που έθεσε η Συνθήκη της Λωζάννης. Αλλά τα «τοπικά νομίσματα και χαρτονομίσματα» της Ορθόδοξης Εκκλησίας παραμένουν αδιάψευστοι ιστορικοί μάρτυρες της εκεί δημιουργικής παρουσίας του Ελληνισμού.

Χαρακτηριστικά χαρτονομίσματα «Μπιλιέτα» της δεκαετίας του 1870. Και τόπος εκδόσεως, Προύσσα, Τεπετζίκ, Τατάουλα, Σουσουρλούκι...

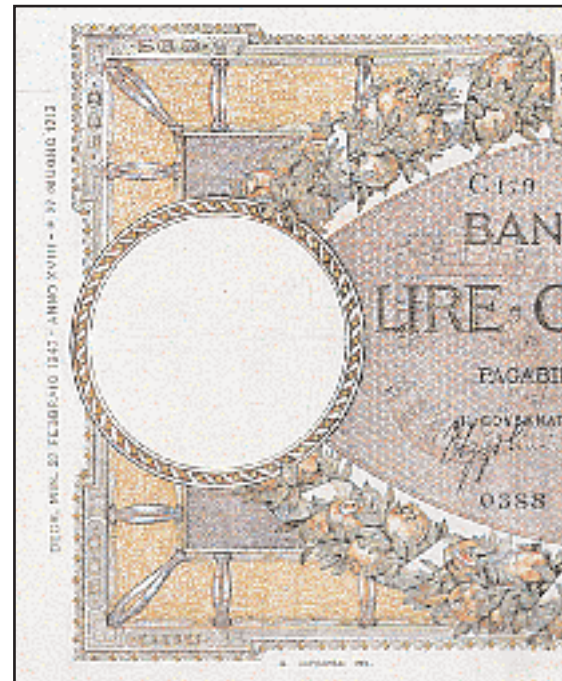
Κερματικά γραμμάτια της πρώτης Κατοχικής περιόδου, των δέκα και των πέντε δραχμών της «Ελληνικής Πολιτείας».

Βουλγαρικό χαρτονόμισμα από εκείνα που υποχρεωτογυροεύονταν η χρήση ελληνικών.

Ο γερμανικός στρατός θέτει υποχρεωτικά σε κυκλοφορία, το 1941, τα δικά του νομίσματα μετά την κατάληψη της χώρας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η κυκλοφορία αυτών των νομισμάτων απαγορευόταν στην ίδια τη Γερμανία. Στη φωτογραφία νόμισμα των 50 μάρκων.

Ιταλικό χαρτονόμισμα που αρχικά κυκλοφόρησε στη Σκλουθώντας το σύστημα των Γερμανών, τύπωσαν κππηρεσία με την επωνυμία «Μεσόγειον Ταμείον Πίστευ

Χαρτονομίσματα της Κατοχής

Η κατάρρευση της οικονομίας το 1941 αποτυπώθηκε σ' αυτά κατά τρόπο τραγικό

Του **Αναστασίου Π. Τζαμαλή**

Προέδρου της Ελληνικής Νομισματικής Εταιρείας

ΟΛΟΙ γνωρίζουμε τις τρομακτικές συμφορές που σώρευσε στην Ελλάδα η τριπλή κατοχή του 1941-1944. Πέρα απ' όλα τα άλλα η καταστροφή της οικονομίας ήταν ολοκληρωτική. Φωτογραφία αυτής της καταστροφής αποτελούν και τα χαρτονομίσματα της εποχής που συνοπτικά παρουσιάζουμε σε αυτό το σημείωμα.

Τις τελευταίες ημέρες του πολέμου και τις πρώτες της εχθρικής κατοχής, πανικόβλητος ο κόσμος μάζευε τα λεφτά του από τις τράπεζες. Με τις αθρόες αναλήψεις άδειασαν τα ταμεία και η Τράπεζα της Ελλάδος στις 25 Απριλίου 1941 αναγκάστηκε να ξαναθέσει σε κυκλοφορία παλαιότερα χαρτονομίσματα που είχαν αποσυρθεί και ακυρωθεί με διάτρηση και περίμεναν την αποτέφρωσή τους. Στις 27 Απριλίου οι γερμανικές δυνάμεις μπήκαν στην Αθήνα και στις 29 ανακοινώθηκε πως πρέπει να γίνονται δεκτά τα στρατιωτικά μάρκα που έφεραν μαζί τους. Η λεηλασία

της Ελλάδος άρχισε με άφογη τευτονική μεθοδικότητα: αυτά τα μάρκα του Reichskreditkassen ήταν στην πραγματικότητα άγραφα, αφού δεν είχαν κανένα αντίκρισμα και δεν κυκλοφορούσαν στη Γερμανία. Το παράδειγμα των Γερμανών ακολούθησαν και οι Ιταλοί που τύπωσαν δικές τους δραχμές, οι οποίες, σύμφωνα με το διάταγμα του στρατηγού Ούγου Καβαλλέρο, «ήσαν υποχρεωτικώς δεκτές, απεριορίστως». Ο τρίτος εταίρος, ο βουλγαρικός στρατός που κατέλαβε την Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη, δεν γνώριζε τέτοιες λεπτότητες. Απλώς απαγόρευσε την κυκλοφορία των ελληνικών χαρτονομισμάτων και νομισμάτων και τα αντικατέστησε με βουλγαρικά.

«Κερματικά γραμμάτια»

Μια άλλη επίπτωση των πρώτων ημερών της κατοχής ήταν η εξαφάνιση των μεταλλικών κερμάτων. Διαδόθηκε πως οι Γερμανοί θα τα μάζευαν και θα τα χρησιμοποιούσαν στην πολεμική βιομηχανία τους και

οι Έλληνες τα εξαφάνισαν, σαν μια πρώτη αντιστασιακή πράξη. Ετσι τυπώθηκαν και κυκλοφόρησαν τον Ιούνιο του 1941 χάρτινα «κερματικά γραμμάτια» των 50 λεπτών και των 1, 2 και 5 δραχμών.

Ιδιότυπο πρόβλημα δημιουργήθηκε στα νησιά του Αιγαίου που απεκόπησαν από το κέντρο και οι τοπικές αρχές ή και ιδιώτες πήραν την πρωτοβουλία της αντιμετώπισής του.

Στη Σύρο, για παράδειγμα, το υποκατάστημα της Εθνικής Τραπέζης, μη διαθέτοντας πλέον χαρτονομίσματα δημιούργησε δικά του πληρώνοντας τους πελάτες του με επιταγές των 1.000 και 2.000 δραχμών, οι οποίες με οπισθογράφηση της ίδιας της τραπέζης μεταβάλλονταν «εις τον κομιστήν» και κυκλοφορούσαν κανονικά. Στο χωριό Πέτρα της Λέσβου, εξάλλου ο παπάς τύπωσε «κέρματα» των 5, 10 και 20 δραχμών, ενώ στη Σάμο με διαταγή του Ιταλού διοικητή Εκτορος Μπαστίκα κυκλοφόρησαν υποχρεωτικά μέχρι τις 4 Σεπτεμβρίου 1941 τα ιταλικά χαρτονομίσματα και κέρματα.

Συνέχεια στην 18η σελίδα

Χαρτονόμισμα των 5000 της Τράπεζας Ελλάδος που κυκλοφορούσε στην περίοδο της Κατοχής το 1942 και 1943.

Τικά κυκλοφορούσαν στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη ενώ απα-

Εάμο τον Μάιο του 1941, με ισοτιμία 6,25 λίρες=100 δραχμές. Επίσης α-
αι οι Ιταλοί «στρατιωτικά» χαρτονομίσματα. Εκδότης, μια παράξενη υ-
ως δια την Ελλάδα».

κυκλοφόρησε για πρώτη φορά το 1932 και στη συνέχεια επανεκδόθηκε

Οπισθογραφημένη επιταγή ιταλικών τραπεζών που χρησιμοποιήθηκε στα Δωδεκάνησα από τις ιταλικές αρχές το 1944 αντί χαρτονομισμάτων.

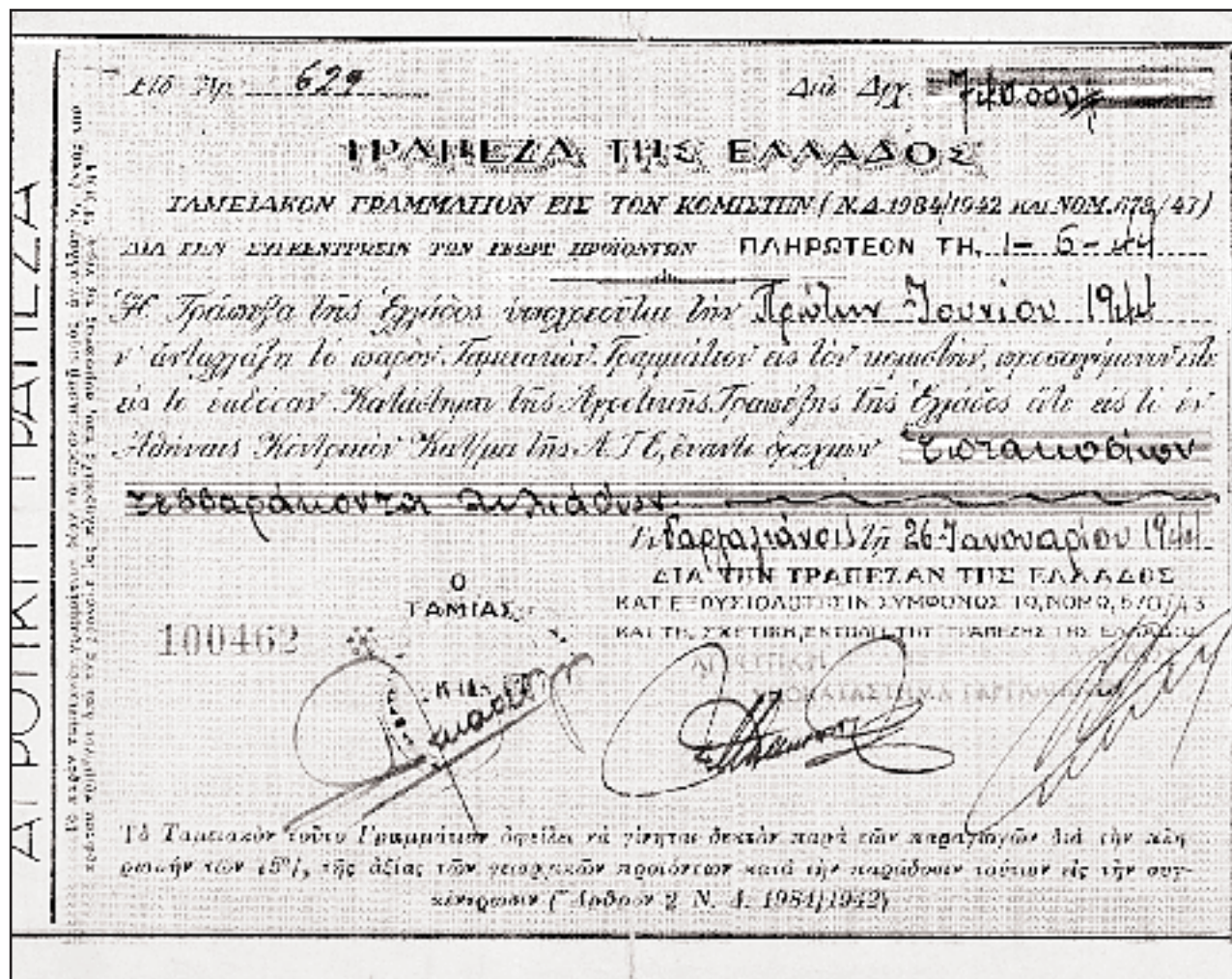

Ένα εντυπωσιακό «χαρτονόμισμα» της Κατοχικής περιόδου (πάνω και κάτω) είναι το ομόλογο της ΠΕΕΑ και η αξία του δεν είναι σε δραχμές αλλά σε οκάδες σταριού. Τα ομόλογα αυτά κυκλοφόρησαν στις 5 Ιουνίου 1944 και επρόκειτο να «εξοφληθούν το αργότερο έξι μήνες από τη μέρα της απελευθέρωσης της χώρας».

Κατοχή. Γερμανοί και Ιταλοί αξιωματικοί επισκέπτονται την Ακρόπολη.

Ένα «Ταμειακό Γραμμάτιο» από αυτά που χρησιμοποιήθηκαν για την αγορά και διακίνηση αγροτικών προϊόντων. Είχε εκδοθεί στους Γαργαλιάνους και το ποσόν και η ημερομηνία ήταν χειρόγραφα. Αξιοσημείωτο, επίσης, ότι τούτο όφειλε να γίνεται δεκτό από τον παραγωγό για το 75% της αξίας του προϊόντος.

Συνέχεια από την 16η σελίδα

Τον Αύγουστο του 1941 οι γερμανοϊταλικές αρχές δέχθηκαν να σταματήσει η κυκλοφορία των χαρτονομισμάτων τους υπό την προϋπόθεση πως η Τράπεζα της Ελλάδος θα τους έδινε όποιο ποσό δραχμών της ζητούσαν. Είναι οι διαβόητες «αποζημιώσεις και πιστώσεις» που η σημερινή γερμανική κυβέρνηση αρνείται την αναγνώρισή τους. Με τα λεφτά που έπαιρναν «με το έτσι θέλω» οι Γερμανοί άδειασαν την Ελλάδα από τρόφιμα με αποτέλεσμα την πείνα του τρομερού χειμώνα του 1941-1942.

Η χρυσή λίρα

Τον Απρίλιο του 1942, οι Ιταλοί εκκυκλοφόρησαν τις «δραχμές» τους για τα Επτάνησα, που ετοιμάζονταν να προσαρτήσουν. Ο πληθωρισμός παρόλα αυτά, παρέμενε σε σχετικά χαμηλούς ρυθμούς αφού η Τράπεζα της Ελλάδος, τον Δεκέμβριο αυτής της χρονιάς τύπωσε το αρκετά λογικό χαρτονόμισμα των 10.000 δραχμών. Αλλά και το 1943 η μεγαλύτερη αξία που κυκλοφόρησε ήταν των 25.000 δραχμών.

Το 1942-1944 εμφανίσθηκαν και τα ιδιόρρυθμα «ταμειακά γραμμάτια διά την συγκέντρωση των αγροτικών προϊόντων». Με αυτά η Τράπεζα της Ελλάδος πλήρωνε το 75% της αξίας των προϊόντων και τα εξοφλούσε μετά τέσσερις μήνες. Τον τελευταίο, όμως, χρόνο

της Κατοχής η ελληνική οικονομία κατέρρευσε εντελώς. Κύριο μέσο πληρωμής έγινε η χρυσή αγγλική λίρα. Κάθε δέκα ημέρες σχεδόν, εμφανίζονταν και καινούργιο χαρτονόμισμα ολοένα και με περισσότερα μηδενικά.

Στο μεταξύ, το καλοκαίρι του 1944, η «Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης» η γνωστή και ως «Κυβέρνηση του Βουνού» κυκλοφόρησε ομόλογα με τα οποία πλήρωνε τις προμήθειες των ανταρτών, όχι σε δραχμές, που κανείς πια δεν ήθελε, αλλά σε οκάδες σιταριού. Τα ομόλογα αυτά θα εξοφλούνταν με την τιμή που θα είχε το σιτάρι έξι μήνες μετά την απελευθέρωση. Τα γεγονότα που ακολούθησαν, όμως, ακρήστευσαν αυτά τα «τίμια» χαρτονομίσματα.

Από τα τέλη Σεπτεμβρίου 1944 ο γερμανικός στρατός άρχισε να αποσύρεται από την Ελλάδα. Αυτό δημιούργησε μια ιδιότυπη κατάσταση, καθώς κάποιες επαρχίες ήσαν ελεύθερες, άλλες υπό κατοχή και η επικοινωνία με την πρωτεύουσα αδύνατη. Πρώτο και κύριο πρόβλημα η πληρωμή των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων από τα δημόσια ταμεία και τράπεζες. Πάλι η πρωτοβουλία των τοπικών αρχών έσωσε την κατάσταση.

Χάρτινες μάρκες!

Στο Ναύπλιο επισημάνθηκαν παλιά χαρτονομίσματα που υπέγραφαν ο Διευθυντής του υποκαταστήματος της Εθνικής Τραπέζης, ο Εισαγγελέας Εφετών και ο Δημόσιος Ταμίας. Στην Καλαμάτα την ευθύνη εκδόσεως χαρτονομισμάτων ανέλαβε «Προσωρινή Λαϊκή Επιτροπή» και το τοπικό υποκατάστημα της Τραπέζης της Ελλάδος και τα επισημοποίησε ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, που έφθασε στις 27 Σεπτεμβρίου ως υπουργός Πελοποννήσου της εν εξορία ελληνικής κυβερνήσεως. Συ-

Η Ελλάδα απελευθερώνεται. Ο αθηναϊκός λαός και πάλι ελεύθερος υποδέχεται τα πρώτα στρατεύματα που καταφθάνουν στην πατρίδα. Στη φωτογραφία άγημα του Ναυτικού με επικεφαλής τον τότε αντιπλοίαρχο Ιωάννη Τούμπα.

μπλήρωσε, επίσης, τη σειρά της Καλαμάτας και με χαρτονόμισμα των 200 εκατομμυρίων που κυκλοφόρησε και στην Τρίπολη.

Στις 14 Σεπτεμβρίου, μπήκαν οι αντάρτες στο Αγρίνιο και ο διευθυντής του υποκαταστήματος της Τραπέζης της Ελλάδος, εκών - άκων, δη-

μιούργησε ένα ακόμη τοπικό χαρτονόμισμα, εκδίδοντας και οπισθογραφώντας επιταγές σε στρογγυλά ποσά. Όταν εξαντλήθηκε το απόθεμα επιταγών, τυπώθηκαν επί τόπου καινούργιες στις οποίες αναγράφονταν και τα ποσά (100, 200, 300, 500 και 1.000 εκατομμύρια).

Στα Τρίκαλα, ο νομάρχης ζήτησε την άδεια του τοπικού Γερμανού Διοικητή και κυκλοφόρησε χαρτονόμισμα των 200 εκατομμυρίων τυπωμένο σε πεντοχίλιαρα του 1943. Αντίθετα στην Κεφαλληνία και Κέρκυρα την ευθύνη κυκλοφορίας τοπικών χαρτονομισμάτων ανέλαβε ο εκπρόσωπος της εν εξορία κυβερνήσεως, Λέων Μακκάς.

Μια ακόμα περίεργη σειρά χαρτονομισμάτων κυκλοφόρησε στη Θεσσαλονίκη, όπου η κατοχή παρατάθηκε μέχρι τα τέλη Οκτωβρίου. Πρόκειται για χάρτινες μάρκες που χρησιμοποιούσαν οι Γερμανοί στρατιώτες για μικροαγορές στις καντίνες τους. Αυτές σφραγίσθηκαν με γερμανική και ελληνική σφραγίδα και οι Έλληνες υποχρεώθηκαν να τις δέχονται σε ισοτιμίες που καθόριζαν οι γερμανικές αρχές. Στο μεταξύ, στην Αθήνα κυκλοφορούσαν αγγλικές στρατιωτικές λίρες που αντιστοιχούσαν σε 600 καινούργιες δραχμές. Οι λίρες δεν καλύπτονταν από την Τράπεζα της Αγγλίας, αλλά η ελληνική κυβέρνηση, ανακοινώνοντας τη σύνδεση δραχμής - «λίρας», κατάφερε να στηρίξει ψυχολογικά το νέο χαρτονόμισμά της.

Τα τελευταία τοπικά χαρτονομίσματα κυκλοφόρησαν στην Κέρκυρα τον Δεκέμβριο του 1944, όπου το υποκατάστημα της Τραπέζης της Ελλάδος κυκλοφόρησε τρεις αξίες τυπωμένες σε ιταλικά χαρτονομίσματα των Ιονίων Νήσων.

Χαρτονόμισμα της μιας λίρας από εκείνες που χρησιμοποιούσε ο βρετανικός στρατός όταν έφθασε στην Ελλάδα το 1944. Πρόκειται για τη λίρα που «συνεδέθη» με τη δραχμή και δημιούργησε ένα πρώτο κλίμα εμπιστοσύνης στην αγορά και γενικότερα στις συναλλαγές.

Φωτογραφία της πλατείας Συντάγματος και της Βουλής (τότε βασιλικών ανακτόρων) κατά τα τέλη του 19ου αι. Ο άτυχος πόλεμος του 1897 και η επακόλουθη οικτρή οικονομική κατάσταση, είχε ως αποτέλεσμα την εγκατάσταση στη χώρα μας του Διαρκούς Οικονομικού Ελέγχου.

Η δραχμή μετά τον Πόλεμο

Η σύνδεσή της, το 1944, σε ισοτιμία με την χάρτινη λίρα Αγγλίας, δημιούργησε εγγύηση σταθερότητας

Το χαρτονόμισμα που εξεδόθη από την Τράπεζα της Ελλάδος στις 3 Νοεμβρίου 1944 με το εξωφρενικό ποσόν των 100.000.000.000 δραχμών, ενδεικτικό της τραγικής καταστάσεως της ελληνικής οικονομίας και της καταστροφής του νομίσματός μας.

Του καθηγητού **Ξενοφώντος Ζολώτα**

Ακαδημαϊκού

ΣΧΕΤΙΚΑ με την έρευνα που κάνετε για τα χαρτονομίσματα μπορώ να σας μιλήσω σχετικά μόνο για τα χαρτονομίσματα κατά την ολιγόμηνο περίοδο κατά την οποία υπήρξα διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, διορισθείς τον Αύγουστο του 1944 εις την Cava Dei Tirenι πλησίον της Νεαπόλεως, όπου είχε την έδρα της η εθνική κυβέρνηση υπό τον Γεώργιο Παπανδρέου. Ακολούθησα την κυβέρνηση στην Ελλάδα κατά την επιστροφή της μετά τη φυγή των Γερμανών τον Οκτώβριο του 1944.

Στην Αθήνα βρήκαμε μια χαώδη νομισματική κατάσταση, η οποία έπρεπε να αντιμετωπισθεί το ταχύτερον, αλλά αυτό δεν ήταν εφικτό γιατί υπήρχαν διάφορα εμπόδια, αλλά και διότι έπρεπε να ετοιμασθεί και να εκτυπωθεί η καινούργια δραχμή με εγγύηση σταθερότητας. Εν τω μεταξύ η Τράπεζα της Ελλάδος αναγκάστηκε να εκδώσει, λόγω του καλπάζοντος πληθωρισμού, ένα τραπεζογραμμάτιο 100.000.000.000 δρχ.

Γι' αυτό το λόγο, μόλις ύστερα από 3 εβδομάδες, δηλ. στις 9 Νοεμβρίου 1944 με νόμο περί νομισματικής διαρρυθμίσεως, εξεδόθη καινούργιο χαρτονόμισμα σε ισοτιμία μία και

νούργια δραχμή με νόμισμα 50 δις. δρχ. Το πρόβλημα ήταν πώς θα μπορούσε η καινούργια δραχμή να καταστεί σταθερή και να αποκτήσει την εμπιστοσύνη των συναλλασσομένων. Τη λύση του προβλήματος τη σκέφθηκα εγώ, με το να συνδέσουμε τη νέα δραχμή σε μια σταθερή ισοτιμία προς τη χάρτινη λίρα Αγγλίας, η οποία κυκλοφορούσε και στην Ελλάδα, όπου υπήρχε μία αγγλική στρατιωτική μονάδα, όπως και σε όλα τα μέρη όπου είχαν καταληφθεί από αγγλικά και συμμαχικά στρατεύματα. Η σχέση της νέας δραχμής προς τη χάρτινη λίρα ορίσθη 600 δρχ. και μία νέα δραχμή ίση με 50 δις. παλαιών δραχμών.

Επειτα από συνενόηση με τον τότε πρωθυπουργό Γ. Παπανδρέου συμφωνήθη να εξαγγείλει ο ίδιος την έκδοση της νέας δραχμής, τονίζοντας ότι η δραχμή είναι λίρα δεδομένου ότι ήταν ανταλλάξιμη σε ορισμένη τιμή με την κυκλοφορούσα χάρτινη λίρα. Αυτό έγινε δεκτό και πιστευτό από το κοινό και από τη στιγμή εκείνη, η νέα δραχμή παρουσίαζε σταθερότητα, η οποία συνεχίστηκε και μετά τα καλούμενα Δεκεμβριανά. Είναι δε η δραχμή η ίδια που κυκλοφορεί και σήμερα, βεβαίως μετά αλληπάλληλους πληθωρισμούς και υποτιμήσεις.

Στην Ακρόπολη το πρωινό της 12ης Οκτωβρίου 1944. Η γερμανική σημαία υποστέλλεται. Το τέλος μιας περιόδου τρόμου και εξαθλίωσης αλλά και ύψιστου ηρωισμού.

Η Τράπεζα της Ελλάδος λειτούργησε στις 14 Μαΐου 1928. Η Τράπεζα της Ελλάδος έχει κυκλοφορήσει μέχρι σήμερα τις εξής τιμές: 50, 100, 500, 1.000, 5.000, 10.000, 20.000, 25.000, 50.000, 100.000, 500.000, 1 εκ., 5 εκ., 10 εκ., 25 εκ., 200 εκ., 500 εκ., 5 δισ., 10 δισ., 100 δισεκατομμύρια. Το τελευταίο, το 100 δισ., εκκυκλοφόρησε το Νοέμβριο του 1944, λίγο μετά την απελευθέρωση, ανταλλάσσονταν με δύο νέες δραχμές και αγοράζε μια μονόφυλλη εφημερίδα της εποχής.

Τέχνη και σχεδιασμός

Η ζωγραφική και η χαρακτηριστική συναντώνται δημιουργικά στην κυκλοφορία ενός χαρτονομίσματος

Χαρτονόμισμα πέντε «κολονάτων» της Ιονικής Τραπέζης με την ένδειξη Κεφαλληνία, νησί στο οποίο υπήρχε υποκατάστημα της Τραπέζης.

Κερματικό γραμμάτιο του 1885 της Ιονικής Τραπέζης.

Του Παναγιώτη Γράββαλου

Ζωγράφου - Χαράκτη

Χαρτονόμισμα των εκατό δραχμών της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος του 1918. Την εποχή αυτή παρατηρείται μια αλλαγή στην αντιμετώπιση των θεμάτων που κοσμούν τα ελληνικά χαρτονομίσματα, με θέματα από ελληνικά μνημεία και έργα τέχνης.

Η ΤΕΧΝΗ της φιλοτέχνησης του χαρτονομίσματος ανήκει στην ομάδα των εφαρμοσμένων τεχνών, όπου ανήκουν και άλλες τέχνες με ιδιαιτερότητα, όπως των γραμματοσήμων, της σχεδίασης γραμμάτων (στοιχείων), συσκευασιών (κουτιά - ετικέτες) κ.ά.

Όπως σε όλες τις εφαρμογές της τέχνης, έτσι και σ' αυτή της σχεδίασης και χάραξης χαρτονομισμάτων συμμετείχαν και συμμετέχουν καλλιτέχνες εγνωσμένης αξίας, ζωγράφοι και χαράκτες, σε όλες τις προηγμένες χώρες με ορισμένη εξειδίκευση στα μυστικά της δύσκολης αυτής τέχνης. Θα αναφερθούμε παρακάτω στους Έλληνες καλλιτέχνες, παλαιότερους και νεότερους, που ασχολήθηκαν με την επίπονη αυτή εργασία. Το μικρό ή μεγάλο χαρτί που κρατάμε στα χέρια μας καθημερινά, συναλασσόμενοι με τους συνανθρώπους μας, είναι ένα μικρό έργο τέχνης που κρύβει στις δύο επιφάνειές του όλα τα μυστικά και τις αισθητικές αξίες ενός κανονικού έργου ζωγραφικής ή χαρακτικής.

Κάτω από την επιφάνειά του υπάρχουν, η σύνθεση, το σχέδιο, το χρώμα και οι άψογες τεχνικές των διάφορων ειδών της χαρακτηριστικής και των γραφικών τεχνών.

Ποιότητα - αισθητική

Η συχνότητα των καθημερινών συναλλαγών, μας κάνουν να μην προσέχουμε την ποιότητα και την αισθητική των χαρτονομισμάτων μας και μόνον όταν βρισκόμαστε σε ξένες χώρες βλέπουμε με προσοχή και κριτικάρουμε αρνητικά ή θετικά το χαρτονόμισμα που έχουμε στα χέρια μας. Η αισθητική ποιότητα των ελληνικών χαρτονομι-

σμάτων ήταν και είναι υψηλής στάθμης και βρίσκεται σε πολύ καλό επίπεδο σε σχέση με τα αντίστοιχα άλλων χωρών. Οι παράγοντες που διαμορφώνουν την ομορφιά του χαρτονομίσματος είναι πολλοί και σύνθετοι, οι επιλογές δεν είναι μόνο καλλιτεχνικές αλλά και τεχνικές, αφού δεν αφορούν μόνον στην αισθητική, αλλά και στην συναλλαγματική ευκολία και κυρίως στην ασφάλεια ενάντια στην παραχάραξη που караδοκει πάντα.

Ο κύριος παράγων για τη δημιουργία ενός νέου χαρτονομίσματος είναι οι παραστάσεις που θα κοσμούν αυτό και στις δυο όψεις του. Το κάθε χαρτονόμισμα είναι συνήθως αφιερωμένο σε ιστορικά πρόσωπα ή γεγονότα, σε επιστήμονες και επιστημονικά επιτεύγματα, σε μεγάλους καλλιτέχνες και το έργο τους ή τέλος σε τουριστικές και ιστορικές περιοχές. Σπάνια συντίθενται νέες παραστάσεις με ελεύθερα θέματα όπως γεωργία, τεχνολογία, κ.ά.

Μέσα στον κύκλο των παραστάσεων πρέπει να λογαριάσουμε και ό,τι παριστάνεται στο λευκό μέρος των χαρτονομισμάτων, το λεγόμενο υδατογράφημα, που όμως δημιουργείται κατά τη φάση της κατασκευής του χαρτιού, που και αυτό είναι ειδικά επιλεγμένο για τις ανάγκες και την πολυχρησία του αντικειμένου, η συνήθης παράσταση του υδατογραφήματος είναι κεφάλι γνωστού αγάλματος ή προσώπου.

Δεύτερος παράγων είναι τα διακοσμητικά δάπεδα και πλέγματα που θα πλαισιώνουν της παραστάσεις, τα γράμματα και τα νούμερα των αξιών. Οι επιλογές αυτών των διακοσμητικών γίνονται με κριτήρια όχι μόνο καλλιτεχνικά, αλλά και ασφαλείας, πολλά από τα στοιχεία αυτά σχεδιάζονται ειδικά για ορισμένο χαρτονόμισμα και άλλα γίνονται με τεχνικό τρόπο ή είναι έτοιμα. Βέβαια με τις σημερινές δυνατότητες των κομπιούτερ, οι τεχνικές απλοποιούνται.

Σημαντικός παράγων είναι και η σχεδίαση και επιλογή των γραμμάτων και αριθμών που υπάρχουν σε κάθε χαρτονόμισμα, επειδή και πολλά είναι και αρκετό χώρο καταλαμβάνουν στη σύνθεση.

Τα χρώματα

Τέλος, το χρώμα παίζει πολύ μεγάλο ρόλο στην τελική εμφάνιση των χαρτονομισμάτων, αποφασίζεται δε από αρχή αυτό που θα κυριαρχεί στην τελική εμφάνιση. Όχι, ότι χρησιμοποιείται ένα μόνο χρώμα με τις αποχρώσεις του, αλλά πρωταγωνιστεί το ένα και τα υπόλοιπα το βοηθάνε αισθητικά να επιβληθεί και να δώσει το χαρακτήρα της απόχρωσης σε κάθε χαρτονόμισμα, που βοηθάει και χρωματικά τη διαφορετική του συναλλαγματική αξία.

Η καλλιτεχνική εργασία των χαρτονομισμάτων συνήθιστα είναι

Συνέχεια στην 24η σελίδα

Το γνωστότατο χαρτονόμισμα των εκατό δραχμών της Τραπέζης της Ελλάδος, στην έκδοση του 1955.

Χαρτονόμισμα των χιλίων δραχμών του 1987, αφιερωμένο στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Στην κύρια όψη, κεφαλή του Απόλλωνος και πίσω ο Ναός της Ηρας και ο δισκοβόλος του Μύρωνα.

Προσχέδιο χαρτονομίσματος 1.000 δραχμών της Τραπέζης της Ελλάδος, του ζωγράφου Μιχαήλ Αξελού (1877-1965). Ο Αξελός είναι ο καλλιτέχνης που δημιούργησε τα πρώτα ελληνικά χαρτονομίσματα το 1918 και συνέχισε ανελλιπώς μέχρι το 1938. Η συμβολή του στη σχεδίαση και εξέλιξη του χαρτονομίσματος συνεχίστηκε ως το 1948 παράλληλα με τη ζωγραφική του δουλειά.

Λιθογραφία του 1837 που παρουσιάζει «Το Βασιλικόν Νομισματοκοπείον των Αθηνών» που βρισκόταν στη βόρεια πλευρά της πλατείας Κλαυθμώνος προς την οδό Σταδίου. Κατεδαφίστηκε το 1939.

Συνέχεια από την 23η σελίδα

αποτελεσμα ομαδικής δουλειάς από εξειδικευμένους καλλιτέχνες ζωγράφους και χαράκτες που συνεργάζονται αρμονικά, τόσο πολύ μάλιστα που λίγες φορές φαίνεται η ανομοιογένεια στο τελικό χαρτονόμισμα.

Το μοίρασμα των εργασιών γίνεται ανάλογα με την ειδικότητα του κάθε καλλιτέχνη, συνήθως ζωγράφοι αναλαμβάνουν τη φιλοτέχνηση των αρχικών μακετών, που δημιουργούνται στο φυσικό μέγεθος με χρωματιστά κραγιόνια ή υδατοχρώματα και αφού γίνουν οι απαραίτητες διορθώσεις και τροποποιήσεις επεξεργάζονται τις τελικές μακέτες κάθε όψεως που δίνουν την εντύπωση του τελικού αποτελέσματος.

Ανάγκη ειδικεύσεως

Στην επόμενη φάση, εξειδικευμένοι χαράκτες αναλαμβάνουν να μεταφράσουν τις παραστάσεις σε μικρά έργα χαλκογραφίας με τη μέθοδο του Burin (μπιρέν) δηλαδή χαράζουν σε φυσικό μέγεθος πάνω σε μεταλλικές πλάκες την πολυπλοκότητα των παραστάσεων. Η συμμετοχή πολλών καλλιτεχνών είναι αναγκαία και από την πίεση του χρόνου, που είναι αρκετά μεγάλος για κάθε παράσταση. Ζωγράφοι και χαράκτες αναλαμβάνουν την επίπονη δουλειά των διακοσμητικών στοιχείων και δαπέδων που τα φιλοτεχνούν χρώμα-χρώμα χωριστά.

Γνωστοί Έλληνες καλλιτέχνες εξειδικεύτηκαν και δούλεψαν από το 1928 μέχρι σήμερα. Από τους πρώτους ο Μιχάλης Αξελός σχεδίασε χαρτονομίσματα από το 1918, οι μακέτες του εκτίθενται στο γνωστό μουσείο χαρτονομισμάτων της Ιονικής Τραπέζας στην Κέρκυρα.

Αργότερα διακρίθηκαν ο Κορογιαννάκης, ο Μαστιχιάδης, ο Βελισσαρίδης, ο Ορφανός, ο Αγγελόπουλος, ο Στίνης, ο Ματσούκας και σήμερα εργάζεται μια ομάδα καλλιτεχνών με επικεφαλής τον χαράκτη Γιάννη Πιπίνη, που συνεχίζουν την προσπάθεια να κρατούν το ελληνικό χαρτονόμισμα σε υψηλά επίπεδα ποιότητας και αισθητικής.

Η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος όπως ήταν πριν από την ενοποίηση των δύο κτιρίων.

Η πλατεία Σολωμού στη Ζάκυνθο, ένα από τα τρία Ιόνια Νησιά στα οποία επρόκειτο να κυκλοφορήσουν χαρτονομίσματα σε λίρες από την Ιονική Τράπεζα και των οποίων έχουν διασωθεί ελάχιστα δοκίμια.

Εκτύπωση, πλαστογραφία και διασφάλιση

Η εκτύπωση των χαρτονομισμάτων πρέπει να καλύπτει την ασφάλεια αλλά και την αισθητική

Κέρκυρα. Αποψη της πόλης. Το 1981, ιδρύθηκε στο νησί το Μουσείο χαρτονομισμάτων της Ιονικής Τραπέζης.

Του Θεόδωρου Μ. Πιτίδη

Ναυπηγού, Numismatic Consultant

ΜΕΧΡΙ τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο η εκτύπωση χαρτονομισμάτων για τις περισσότερες χώρες, όπως και για την Ελλάδα, γινόταν από ειδικευμένες εταιρίες εκτυπώσεων ασφαλείας, τις Security Printing Companies. Μετά πολυετή πείρα και μεγάλο διεθνή ανταγωνισμό, οι εταιρίες αυτές είχαν αναγάγει την παραγωγή χαρτονομισμάτων σε πραγματική τέχνη.

Μετά τον πόλεμο, ένας Ιταλός εβραϊκής καταγωγής κατάφερε να πείσει πολλές κυβερνήσεις να ιδρύσουν τυπογραφεία που θα χρησιμοποιούσαν πολύπλοκα εκτυπωτικά μηχανήματα, τα οποία αυτός τελειοποίησε, για την παραγωγή των χαρτονομισμάτων τους. Έτσι, αυτός μεν έγινε πολύ πλού-

Συνέχεια στην 26η σελίδα

Η οπίσθια όψη του χαρτονομίσματος των είκοσι πέντε δραχμών του 1918 της Εθνικής Τραπέζης.

Συνέχεια από την 25η σελίδα

σιος, από τη πώληση των μηχανημάτων του, οι περισσότερες όμως από τις εταιρίες εκτύπωσης χαρτονομισμάτων επτώχευσαν σιγά σιγά λόγω της απώλειας των πελατών τους.

Για τους συλλέκτες χαρτονομισμάτων αυτές οι πτωχεύσεις εσήμαναν την έναρξη μιας καινούργιας εποχής διότι τα αρχεία αυτών των εταιριών αποτέλεσαν μια καινούργια πηγή πολιτικού συλλεκτικού υλικού. Μόλις τα τελευταία χρόνια μπορέσαμε να εκτιμήσουμε την ομορφιά των παλιών χαρτονομισμάτων από δοκίμια σε καλή κατάσταση καθώς πρώτα είχαμε μόνο λίγα φθαρμένα αντίτυπα που είχαν χάσει πια τη λάμψη της ομορφιάς τους.

Ασφαλής μέθοδος

Ως ασφαλέστερη μέθοδος εκτύπωσης χαρτονομισμάτων θεωρείται η Intaglio. Μια μεταλλική πλάκα (plate) χαράζεται καταλλήλως και σύμφωνα με το σχέδιο ώστε να δεχθεί το μελάνι. Η πλάκα μελανώνεται και μετά σκουπίζεται ώστε να μείνει μελάνι μόνο μέσα στα χαραγμένα αυλάκια. Το χαρτί πιέζεται πάνω στην πλάκα και απορροφά το μελάνι και τα χαραγμένα αυλάκια της πλάκας, μεταφέροντας έτσι το σχέδιο στο χαρτόνισμα.

Η εκτύπωση είναι έντονη, γρατσουνάει λόγω του ανάγλυφου της μελάνης και έχει φαινομενικό «βάθος». Επιπλέον οι γραμμές δεν είναι «κοφτές», όπως σε άλλες μεθόδους εκτύπωσης, αλλά εμφανίζουν «τριχίτσες» ή «μουστάκια» ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Όλα αυτά καθιστούν τη μέθοδο Intaglio αναγνωρίσιμη και τη διαφοροποιούν από τις άλλες μεθόδους εκτύπωσης.

Η αναπαραγωγή αυτής της μεταλλικής πλάκας (plate) είναι σχεδόν αδύνατη από επίδοξους παραχαράκτες και εδώ στηρίζεται η ασφάλεια της μεθόδου intaglio. Ελλείψει πλάκας, τα πλαστά πρέπει να τυπωθούν με άλλη μέθοδο η οποία και τα προδίδει εφόσον θα διαφέρουν σημαντικά.

Υπάρχουν βέβαια και άλλες απόψεις. Μερικοί πιστεύουν ότι η ομορφιά είναι ο καλύτερος σύμβουλος - φύλακας ασφαλείας, ενώ η πολυχρωμία χρησιμοποιήθηκε από πολύ νωρίς για να συμβάλει στην ομορφιά και την ασφάλεια των χαρτονομισμάτων.

Ειδικές μελάνες που έχουν προσδιορισμένες επιθυμητές ιδιότητες, ειδικό χαρτί με υδατόσημο που παράγεται μόνο για χαρτονομίσματα από ειδικευμένες ευκαιρίες που το πουλούν μόνο σε ορισμένους πελάτες και σύνθετες εκτυπώσεις ασφαλείας intaglio πάνω σε ήδη τυπωμένες τετραχρωμίες δαπέδου, όλα αυτά συνθέτουν το σκηνικό ασφαλείας στην παραγωγή χαρτονομισμάτων.

Η τελευταία επεξεργασία που ε-

Χρωματικό δοκίμιο (πίσω όψη) των 100 δραχμών του 1900 της Εθνικής Τράπεζας από την Bradbury Wilkinson & Co Ltd, London. Η δυναμικότερη και ωραιότερη Αθηνά των ελληνικών χαρτονομισμάτων.

Επάνω. Το γνήσιο εκατοντάδραχμο του 1870 της Εθνικής Τράπεζας και κάτω το κίβδηλο του 1886 της πέμπτης - έκτης εκδόσεως. Η παράταση της κυκλοφορίας αυτού του χαρτονομίσματος είχε ίσως ως αποτέλεσμα την πλαστογράφηση του.

πισφραγίζει όλα τα άλλα μέτρα ασφαλείας είναι η αρίθμηση των χαρτονομισμάτων, ώστε καθένα από αυτά να είναι μοναδικό.

Παρ' όλα τα μέτρα ασφαλείας,

πλαστά χαρτονομίσματα εμφανίστηκαν ευθύς εξ αρχής μαζί με τα γνήσια στην Κίνα πριν χίλια περίπου χρόνια. Παρά το γεγονός ότι θεσπίστηκαν αυστηρές ποινές σε

όλες τις χώρες η κατάσταση δεν βελτιώθηκε παρά μόνο με την πρόοδο στα μέτρα ασφαλείας. Στα μέσα του περασμένου αιώνα πολλές χώρες έσπευσαν να τυπώσουν

χαρτονομίσματα με τη μέθοδο intaglio στο Λονδίνο, μεταξύ αυτών και η Εθνική Τράπεζα (την τρίτη της έκδοση) καθώς επίσης και η Ιονική που περιοριζόταν τότε στα νησιά του Ιονίου Πελάγους.

Λάθη των πλαστών

Γύρω στο 1900 έχουμε τα ωραιότερα ελληνικά χαρτονομίσματα με πρωταγωνιστές στις βινιέτες τον Ερμή και την Αθηνά. Ο οίκος Bradbury Wilkinson εκτύπωσε ίσως τα ωραιότερα και αναφέρω σαν δείγμα ομορφιάς στη σχεδίαση και στα χρώματα, το εκατοστάριο του 1900.

Κι αυτό όμως πλαστογραφήθηκε. Το πλαστό διακρίνεται αμέσως όχι μόνο από τη χαμηλή ποιότητα εκτύπωσης, χαρτιού και μελάνης, αλλά και από τον εσφαλμένο αύξοντα αριθμό που δεν ταιριάζει ούτε με τη σειρά αλλά ούτε και με την τυπωμένη ημερομηνία.

Αφορμή για την παραχάραξη του εκατοστάριου της Εθνικής Τράπεζας του 1870 (πέμπτη έκδοση), τυπωμένο στην Αμερική με τη μέθοδο Intaglio από την American Bank Note Co., φαίνεται ότι υπήρξε η παράταση της κυκλοφορίας του πέραν του 1885.

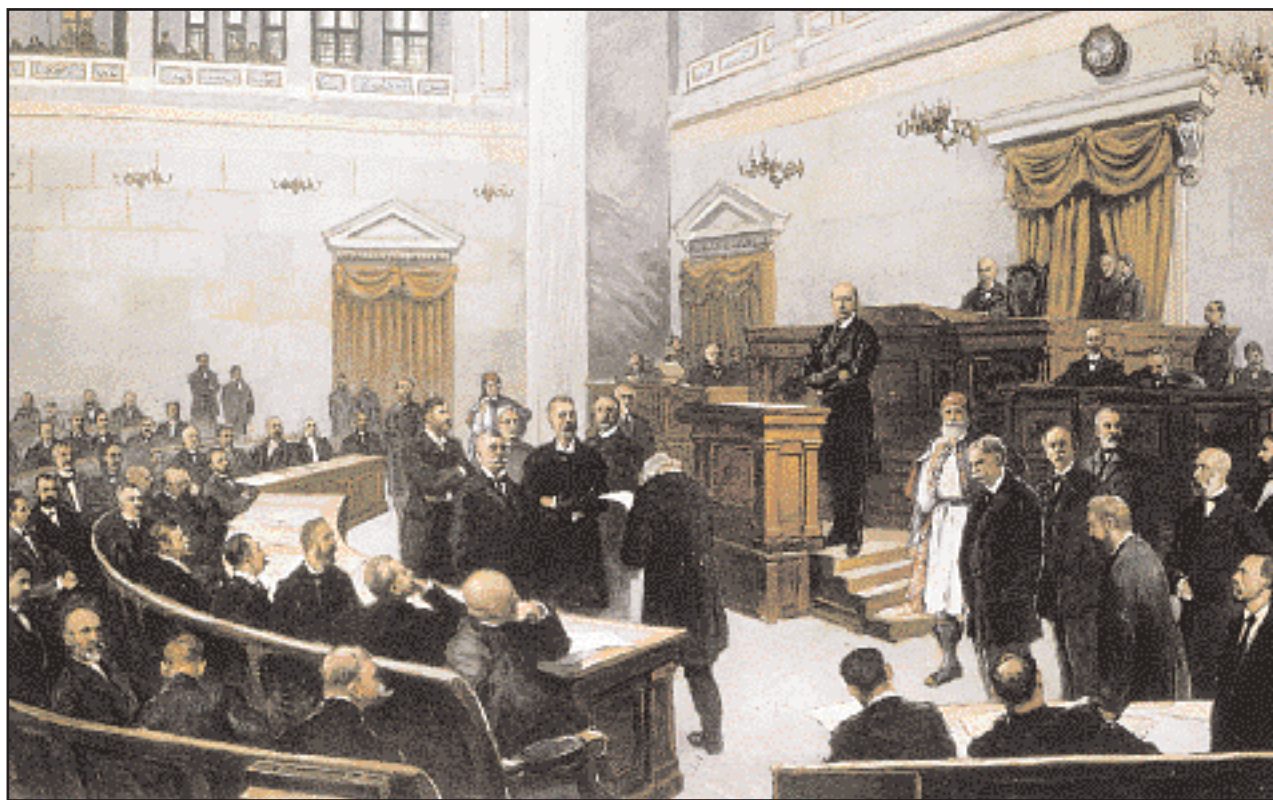
Αντί να σχεδιαστούν καινούργια χαρτονομίσματα (όπως έγινε με τις άλλες αξίες των 10 και 25 δραχμών της έκτης έκδοσης) παραγγέλθηκαν 200.000 εκατοστάρια όμοια με τα προηγούμενα. Τα πλαστά διακρίνονται αμέσως από το έμπειρο μάτι. Το συναλασσόμενο κοινό όμως δεν έχει τόσο έμπειρο μάτι και δυστυχώς δεν μπορεί να ξεχωρίσει εύκολα αυτά τα κίβδηλα.

Την περίοδο της γερμανικής κατοχής έγιναν οι πιο πρόχειρες εκδόσεις της Τράπεζας της Ελλάδος (μη Intaglio). Το πρώτο χιλιάριο με τον Μεγάλο Αλέξανδρο πλαστογραφήθηκε τόσο πολύ, ώστε να έχω τρεις διαφορετικές εκδόσεις πλαστών στη συλλογή μου. Οι εκδόσεις προς το τέλος της Κατοχής ήταν τόσο πρόχειρες ώστε ο αύξων αριθμός να ενσωματωθεί στην εκτύπωση και να κυκλοφορούν χαρτονομίσματα τυπωμένα στη μία όψη μόνο.

Παρά την όλη προχειρότητα, επειδή τα χαρτονομίσματα έχαναν την αξία τους σε λίγες μέρες δεν υπήρξε αρκετός χρόνος για την παραχάραξή τους.

Τα τελευταία χρόνια η τρομερή πρόοδος και διάδοση της έγχρωμης φωτοτυπίας φαίνεται να απειλεί άμεσα τη γνησιότητα των κυκλοφορούντων χαρτονομισμάτων. Ευτυχώς, η εκτύπωση Intaglio υπάρχει ακόμα μόνο στα γνήσια χαρτονομίσματα.

Ενα ξύσιμο στα μαλλιά του Κολοκοτρώνη για το πεντοχίλιο, και στο κουστούμι του Παπανικολάου για το δεκαχίλιο θα σας πείσει αν κρατάτε ένα γνήσιο ή κίβδηλο χαρτονομίσμα.

Συνεδρίαση της ελληνικής Βουλής στα τέλη του 19ου αιώνα. Στο βήμα αγορεύει ο πρωθυπουργός Χαρίλαος Τρικούπης. Ελαιογραφία του Ν. Ορλώφ.

Επάνω το γνήσιο και κάτω το πλαστό χαρτονομίσμα του 1900. Το πλαστό διακρίνεται από την κακή εκτύπωση, σε φτηνό χαρτί, που παρουσιάζει μεγάλη φθορά, τις ανεπιτυχείς σκιάσεις στο πρόσωπο του Γεωργίου Σταύρου και τέλος από τον εσφαλμένο αύξοντα αριθμό 688.745 που δεν ανήκει ούτε στη σειρά Α010 αλλά ούτε και στην ημερομηνία 15 Ιουλίου.

Αποψη της Μονεμβασίας στο λιμάνι της οποίας βομβαρδίστηκε στις 26 Απριλίου του '41 από τους Γερμανούς το επιταγμένο πλοίο «Ζάκυνθος» που μετέφερε στην Αίγυπτο τα εκατοντάδραχμα της Τραπεζής της Ελλάδος.

Οι περιπέτειες ενός χαρτονομίσματος

Τα επισήμασμένα από την Τράπεζα της Ελλάδος χιλιάρικα του 1941 και η ασύδοτη δράση των παραχαρακτών

Του **Αλέξανδρου Ρ. Α. Τζαμαλή**

Αρχαιολόγος

ΤΟ 1939 η ελληνική κυβέρνηση παρήγγειλε από την εταιρία Waterlow του Λονδίνου χαρτονομίσματα των 50, 100, 500 και 1.000 δραχμών. Τον επόμενο χρόνο τέθηκαν σε κυκλοφορία όλες οι αξίες, πλην αυτής των 100 δραχμών, που καθυστερούσε λόγω των δυσχερειών που δημιουργούσε ο νεοεκραγείς Β' Παγκόσμιος Πόλεμος. Όταν τελικά έφθασαν και τα 100δραχμα η Ελλάδα βρισκόταν πλέον σε εμπόλεμη κατάσταση, αντιμετώπιζοντας αρχικά την Ιταλία και εν συνεχεία και την Γερμανία.

Ετσι λόγω του αυξημένου πληθωρισμού που δημιουργούσαν οι συνθήκες πολέμου και της ελλείψεως μεγάλων αξιών στα χαρτονομίσματα, η Τράπεζα της Ελλάδος υποχρεώθηκε να προβεί στην επισήμανση των χαρτονομισμάτων αυτών, αναβιβάζοντας την αξία τους από τις 100 στις 1.000 δραχμές. Τα πρώτα από τα επισήμασμένα κατοστάρικα –χιλιάρικα πλέον– μπήκαν σε κυκλοφορία στις 9 Απριλίου 1941, τρεις μέρες, δηλαδή, μετά την πρώτη επίθεση Γερμανών κατά των ελληνικών θέσεων.

Ωστόσο στα τέλη Απριλίου 1941 η ελληνική αντίσταση κάμφθηκε από την ανελέητη πολεμική μηχανή του Γ' Ράιχ. Ο Βασιλιάς Γεώργιος Β' με

Δοκίμιο τελειωμένου χαρτονομίσματος των 100 δραχμών το οποίο αποδέχθηκε η Τράπεζα της Ελλάδος, αλλάζοντας όμως τα χρώματα.

Υδατογραφία της πρώτης μορφής του χαρτονομίσματος των εκατό δραχμών, το 1939, από Αγγλο καλλιτέχνη ο οποίος δικαιολογημένα, χρησιμοποιεί κάπως περίεργα ελληνικά.

την κυβέρνησή του εγκατέλειψαν την πρωτεύουσα, καταφεύγοντας στην Κρήτη. Παράλληλα τα αποθέματα της Τραπεζής της Ελλάδος σε χρυσό και συνάλαγμα φυγαδεύθηκαν μέσω Καΐρου και Γιοχάνεσμπουργκ στο Λονδίνο. Για κάποιον άγνωστο λόγο αποφασίσθηκε να σωθούν και όσα από τα χαρτονομίσματα δεν είχαν επισημανθεί, τα οποία φορτώθηκαν για αυτό το λόγο στο επιταγμένο επιβατηγό πλοίο «Ζάκυνθος». Το «Ζάκυνθος» ανεχώρησε από τον Πειραιά συνοδευόμενο από το τορπιλοβόλο «Κυδωνία». Την επόμενη μέρα, το μεσημέρι της 26-4-1941 τα δύο πλοία βομβαρδίσθηκαν από την γερμανική αεροπορία και εγκαταλείφθηκαν μισοβυθισμένα στο λιμάνι της Μονεμβασίας, σημείο συγκεντρώσεως των συμμαχικών δυνάμεων που αποχωρούσαν από την Ελλάδα.

Μέσα στη σύγχυση της φυγής δεν βρέθηκε κανείς να μεριμνήσει για τα χαρτονομίσματα, καθώς οι προσπάθειες επικεντρώνονταν στη σωτηρία του ανθρώπινου δυναμικού και των πολυτίμων μετάλλων. Ετσι οι χωρικοί, ανεκάλυψαν τον μικρό θησαυρό.

Ιδανική στιγμή

Ακόμα και στο χάος της καταστροφής το «ελληνικό δαίμονιο» δούλευε: Λίγες μέρες μετά την α-

ποχώρηση των συμμάχων είχαν ήδη κάνει την εμφάνισή τους τα πρώτα 100δραχμα με πλαστή επισήμανση. Η στιγμή ήταν ιδανική για τέτοιες δουλειές.

Η Ελλάδα θρηνούσε τη χαμένη λευτεριά της και κανείς δεν είχε διάθεση να ασχοληθεί με τέτοιου είδους πράγματα. Εξάλλου ο κόσμος δεν είχε εξοικειωθεί με τα νέα χιλιάρικά και δεν μπορούσε να διακρίνει τα αληθινά από τα ψεύτικα.

Στις 16 Μαΐου 1941 βλέπουμε την πρώτη προσπάθεια της Τραπέζης της Ελλάδος να αναχαιτίσει την ασύστολη δράση των παραχαρακτών, με τη δημοσίευση προειδοποιήσεως για τα πλαστά χιλιάρικά στις εφημερίδες.

Αυτή συνοδευόταν από πίνακα με τους αριθμούς των σειρών που κυκλοφορούσαν νόμιμα, ούτως, ώστε να μπορεί ο καθένας να ελέγχει τη γνησιότητα των χρημάτων του. Μάταιος κόπος: Η όλη προσπάθεια παρακάμφθηκε από τους πλαστογράφους με την παραποίηση και του αριθμού της σειράς.

Εν συνεχεία, οι αρχές έλαβαν σειρά μέτρων για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Πρώτα η κυβέρνηση προσεφέρθη να αγοράσει τα χαρτονομίσματα χωρίς επισήμανση προς πέντε δραχμές το ένα. Επειτα κηρύχθηκε η κατοχή τους παράνομη.

Αποτέλεσμα του «πολέμου» αυτού μεταξύ κυβερνήσεως - παραχαρακτών ήταν να χάσουν τα χαρτονομίσματα την εμπιστοσύνη των πολιτών, που έσπευδαν στις κατά τόπου αρχές για να επικυρώσουν τη γνησιότητά τους. Έτσι βρίσκουμε χαρτονομίσματα με σφραγίδες δικαστηρίων, δημοσίων ταμείων αλλά και υπογραφές τραπεζικών υπαλλήλων.

Τελικά, η λύση για τα πλαστά χιλιάρικά δόθηκε από τις ίδιες τις περιστάσεις: Ο τεράστιος πληθωρισμός της κατοχικής περιόδου εκμηδένισε την αξία των χιλιάρικων, όπως και όλων των προπολεμικών χαρτονομισμάτων, που έμειναν έτσι άχρηστα παλιόχαρτα στα χέρια των, νομίμων ή μη, κατόχων τους.

Πηγές:

1. Αναστασίου Π. Τζαμαλή, Το επισημασμένο χιλιάριχο του 1941, «Συλλεκτης», τεύχος 26 (Μάιος 1977), σελ. 130 κ.ε.π.
2. Αντωνίου Αναγνώστη, Επισημασμένα και πλαστά 1000δραχμα του 1941, «Συλλεκτικός Κόσμος», τόμος Β', τεύχος 17, σελ. 204.
3. Θεοδώρου Πιτίδη, Πλαστές επισήμανσεις στα 1000δραχμα του 1941, «Συλλεκτικός Κόσμος», τόμος Ε' τεύχος 59 (Οκτώβριος 1985), σελ. 609 κ.ε.π.

Εκατοντάδραχμο από αυτά που αρπάχθηκαν στη Μονεμβασία και δεν κυκλοφόρησαν ποτέ.

Ένα από τα πλαστά χιλιάρικά. Είναι εμφανής η προσπάθεια αλλαγής της σειράς από I-065 σε Ξ-015.

Πλαστό χαρτονόμισμα των χιλίων δραχμών, το πρώτο που κυκλοφόρησε μετά την εισβολή των Γερμανών.

Το Μουσείο χαρτονομισμάτων

Ιδρύθηκε στην Κέρκυρα από την Ιονική Τράπεζα και φιλοξενεί πλουσιότερη συλλογή τραπεζογραμμάτων

Του **Θανάση Ταρασουλέα**

Συγγραφέα - Νομισματολόγος

ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ, στο ωραίο αυτό νησί του Ιονίου Πελάγους ιδρύθηκε από την Ιονική Τράπεζα στις 18 Σεπτεμβρίου 1981 το πρώτο και μοναδικό μουσείο χαρτονομισμάτων που υπάρχει στον ελληνικό χώρο.

Είναι εγκατεστημένο στον πρώτο και δεύτερο όροφο ενός παλιού κερκυραϊκού αρχοντικού στην πλατεία Θεοτόκη, στο κέντρο της πόλης.

Στο ίδιο αυτό κτίριο άρχισε το 1839, την επιτυχημένη πορεία της Ιονική Τράπεζα. Η διοίκηση της τραπεζής διάλεξε σαν χώρο εγκατάστασης του μουσείου στην Κέρκυρα με τη βαθύτερη έννοια της απόδοσης φόρου τιμής στον τόπο από όπου ξεκίνησε πριν από 157 χρόνια την ανοδική της πορεία.

Στο μουσείο ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει τη μεγάλη και σπάνια συλλογή χαρτονομισμάτων της τραπεζής, όπως και παλιά σπάνια έγγραφα, βιβλία, σφραγίδες, πίνακες, γραμματόσημα και νομίσματα, ταξινομημένα σε πέντε μεγάλες ενότητες που βρίσκονται στα αντίστοιχα μεγάλα δωμάτια του πρώτου ορόφου.

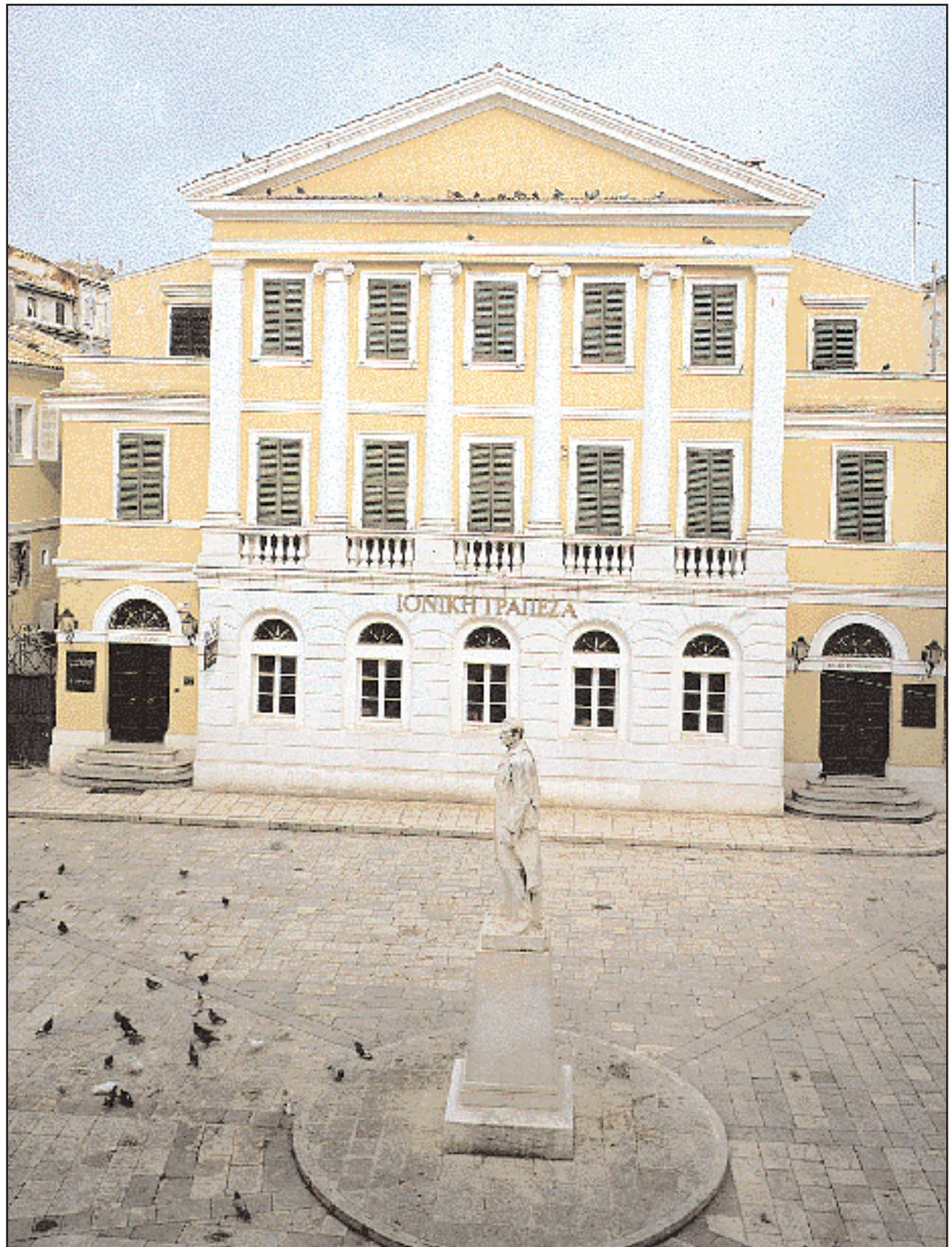
Στην είσοδο, που είναι και η πρώτη αίθουσα, υπάρχει μεγάλος αριθμός χαρτονομισμάτων όλων των αξιών, που κυκλοφόρησε από το 1839 η εκδοτική τότε Ιονική Τράπεζα μέχρι το 1920 όταν έληξε το εκδοτικό της προνόμιο. Στις μεγάλες προθήκες του κέντρου της αιθούσης παρουσιάζονται οι μοναδικές σιδερένιες μήτρες που χρησιμοποιήθηκαν για την εκτύπωση των χαρτονομισμάτων από τους αγγλικούς οίκους Perkins Bacon and Petch, καθώς και από τους Bradburu Wilkinson and Co.

Οι «Φοίνικες»

Η Ιονική Τράπεζα πριν θέσει σε κυκλοφορία τα πρώτα δικά της τραπεζογραμμάτια, τα γνωστά «Κολονάτα», τύπωσε χαρτονομίσματα σε λίρες Αγγλίας που ποτέ δεν κυκλοφόρησαν· είναι τα γνωστά ως «Δοκίμια».

Στον ίδιο χώρο υπάρχουν τα πρώτα χαρτονομίσματα του ελληνικού κράτους που έθεσε σε κυκλοφορία ο Ιωάν. Καποδίστριας με το ψήφισμα ΚΖ/3857 της 17ης Ιουνίου 1831, τους περίφημους «Φοίνικες» που τυπώθηκαν στο Ναύπλιο, πρωτεύουσα τότε της Ελλάδος.

Στη δεύτερη αίθουσα από αριστερά, υπάρχουν τα χαρτονομί-

Το Μουσείο Χαρτονομισμάτων της Ιονικής Τράπεζας στην Κέρκυρα, εκεί όπου λειτούργησαν για πρώτη φορά τα γραμμάτια της το 1839.

σματα της Εθνικής Τραπέζης που είχε και αυτή το εκδοτικό προνόμιο από το 1840, έτος ιδρύσεώς της. Έθεσε σε κυκλοφορία τραπεζογραμμάτια που τυπώθηκαν στη Γαλλία και έφεραν τον τίτλο «Ελληνική Τράπεζα».

Η ίδια τράπεζα έθεσε σε κυκλο-

φορία νέο τύπο χαρτονομίσματος που έφεραν τον τίτλο «Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος».

Όλα τα παραπάνω χαρτονομίσματα της Εθνικής Τραπέζης είναι σπανιότατα και πολύ μεγάλης αξίας.

Στη συνέχεια η τράπεζα έθεσε

σε κυκλοφορία χαρτονομίσματα που είχαν σκηνές από την αγροτική ζωή της Λατινικής Αμερικής. Από το 1918 και στη συνέχεια κυκλοφόρησαν νέα τραπεζογραμμάτια που είχαν συνθέσεις από αρχαϊκά και βυζαντινά θέματα του γνωστού Έλληνα ζωγράφου Μιχ.

Αξελού, ο οποίος ήταν και υπάλληλος της τραπεζής.

Στην κεντρική αίθουσα του μουσείου παρουσιάζονται τα χαρτονομίσματα που τύπωσε η «ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ» (ιδρύθηκε το 1928) από το 1932 που ήταν το μοναδικό πλέον ελληνικό εκδοτικό ίδρυμα.

Στο ίδιο μέρος είναι συγκεντρωμένα και όλα τα κερματικά γραμμάτια που κυκλοφόρησαν στον ελληνικό χώρο από όλες τις εκδοτικές τράπεζες.

Στο βάθος είναι συγκεντρωμένα τα διάφορα χαρτονομίσματα που κυκλοφόρησαν σ' όλη την ελληνική επικράτεια σαν «έκτακτες εκδόσεις». Επίσης υπάρχουν τραπεζογραμμάτια των τραπεζών Κρήτης και Ηπειροθεσσαλίας, καθώς και ένας μικρός αριθμός ωραιωτάτων φιλοτελικών προγραμματοσημικών φακέλων αναφερομένων στα Επτάνησα.

Σε ξεχωριστή αίθουσα –δεξιά του διαδρόμου– βρίσκονται χαρτονομίσματα από όλες τις χώρες του κόσμου που κυκλοφόρησαν μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Τρόποι παραγωγής

Σ' όλες τις αίθουσες υπάρχουν επιτραπέζιες μεγάλες βιτρίνες με διάφορα παλιά έγγραφα, βιβλία και άλλα αντικείμενα από την ιστορία των Ιονίων Νήσων και την ιστορία της Ιονικής Τραπεζής.

Ενα επίσης αξιόλογο τμήμα του Μουσείου στεγάζεται στο δεύτερο όροφο του κτιρίου. Εκεί ο επισκέπτης μπορεί να παρακολουθήσει με μεγάλη λεπτομέρεια όλους τους σύγχρονους τρόπους παραγωγής ενός χαρτονομίσματος, από το αρχικό στάδιο (τεμάχιο χάρτου) μέχρι το τελευταίο στάδιο που είναι η πακετοποίησης. Πολύ ενδιαφέρον τμήμα είναι ο χώρος που δείχνει την κατασκευή του υδατοσήμου που υπάρχει για ασφάλεια σε κάθε χαρτονόμισμα.

Πλούσια εικονογράφηση, καθώς και λεπτομερής σχεδιασμός συμπληρώνουν το θαυμάσιο αυτό τμήμα. Παρ' όλη πάντως την πολύ καλή παρουσίαση των εκθεμάτων, η Ιονική τράπεζα έχει ως σκοπό τον συνεχή εμπλουτισμό του μουσείου.

Ευχαριστούμε θερμά το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, το Μουσείο Μπενάκη, το Μουσείο Βούρου-Ευταξία, την Ιονική Τράπεζα, την Τράπεζα Alpha Πιστεως, και τους κ. Δ. Νικολετόπουλο, Θ. Πιτίδη, Θ. Ταρασουλέα, Α. Τζαμαλή, Κ. Χατζιώτη για το φωτογραφικό υλικό που μας προσέφεραν.

Αίθουσα με σπάνια χαρτονομίσματα στο Μουσείο της Ιονικής Τραπεζής στην Κέρκυρα.

Χαρτονόμισμα δύο «κολονάτων» που εκδόθηκε στην Κέρκυρα το 1869 από την Ιονική Τράπεζα.